

Ane Elida Steinbakken

Partnerdrap – risiko og sårbarhet for barna som blir igjen

En litteraturstudie som omhandler resiliens og barns psykososiale fungering etter et partnerdrap

Veileder:

Nicolay Borchgrevink Johansen

**Masteroppgave i barnevern
OsloMet – storbyuniversitetet
Fakultet for samfunnsvitenskap**

Forord

Denne studien er inspirert av min bakgrunn som barnevernspedagog og min tidligere jobb i psykiatrien, hvor jeg møtte barn og unge med vanskelige livshistorier som inkluderte vold, traume og disharmoniske familieforhold.

Selv, med et litt dårlig utgangspunkt fra min side, ønsker jeg å takke min veileder Nicolay B. Johansen ved Oslo Metropolitan University for gode innspill og konstruktiv kritikk mot slutten av denne oppgaven. I tillegg vil jeg rette en takk til Atle Dyregrov, psykologspesialist ved Senter for Krisepsykologi i Bergen, for tips til forskningsartikler og litteratur i startfasen til denne oppgaven.

Takk også til kriminolog Vibeke Ottesen som tidlig i prosessen bidro med gode ideer og svar på students spørsmål til studiens forarbeid.

Videre vil jeg også få takke medstudent Siri B. Tveito for mange fine samtaler og engasjement gjennom hele prosessen. En takk går også til tidligere kollega Katrine Johansen for at du har holdt ut med meg de gangene jeg har vært frustrert og for de gangene du har vært der og heiet på meg.

Størst takk går til min mor Heidi Nordsveen. Takk for at du alltid har troen på meg, selv når jeg har det vanskelig. Takk for alle tips og råd du har gitt meg gjennom hele prosessen og takk for at du er en så stor rollemodell for meg!

Oslo 15.05.2019

Ane Elida Steinbakken

SAMMENDRAG

Denne oppgaven har som agenda å bidra med kunnskap om barns resiliens og deres risiko- og beskyttelsesfaktorer etter å ha vært vitne til partnerdrap, og hva resiliensprosessene har å si for deres psykososiale fungering videre i livsløpet. Til dette arbeidet er litteraturstudie brukt som metode.

Det har blitt gjort et bredt litteratursøk i ulike databaser, både innenfor psykologi, psykotraumatologi, familieterapi, viktimologi, sosiologi, psykiatri og kriminologi.

Denne tilnæringsmåten avdekket at det finnes en god del forskning om partnerdrap, vold og resiliens, men det er minimalt med forskning gjort på barn og hvordan de takler et så alvorlig traume som partnerdrap. Artiklene som er inkludert i denne studien er i hovedsak amerikanske artikler.

Studiens funn er belyst i form av teoretiske perspektiver som inkluderer: resiliens, systemteori og utviklingsteori

Studiens hovedfunn viser at det er viktig med tidlig innsats hos barn som har vært vitne til partnerdrap. Dessverre er dette en gruppe barn det er gjort lite til ingen forskning på her i Norge, og det finnes ingen god nok instans som kan ta vare på disse barna å hjelpe dem på veien til tilfredsstillende psykososial fungering.

Studien setter søkelys på at det trengs en forebyggende innsats når det kommer til partnervold. Tidligere partnervold er den største risikofaktoren for partnerdrap, og barn og deres familier trenger å få ressurser som støtter opp under deres arbeid mot en positiv utvikling, både individuelt, men også som en familieenhet.

Gode beskyttelsesfaktorer og tiltak er essensielle for barns resiliensprosesser og deres tilfredsstillende psykososiale fungering. Det inkluderer beskyttelsesfaktorer og tiltak som fokuserer på positiv utvikling, selvregulering, sosiale nettverk og mestring.

Nøkkelord: Resiliens, risiko, familie, partnerdrap, barn, beskyttelsesfaktorer, psykososial fungering

ABSTRACT

The agenda of the study is to contribute with knowledge of children`s resilience and their risk- and protective factors after witnessing intimate partner homicide, and what resilience processes have to say for their psychosocial functioning further in life. A literature review has been used as a method.

A wide literature search has been done in various databases, that includes: psychology, psychotraumatology, family therapy, victimology, sociology, psychiatry and criminology. This approach revealed that there exists a good amount of research on intimate partner homicide, violence and resilience, but there is minimal research on children and how they cope with a serious trauma as intimate partner homicide. The articles in this study is mainly American articles.

The study`s findings has been interpreted in the form of theoretical perspectives, that include: resilience, system theory and development theory.

The main findings in this study show that early intervention for children who have witnessed intimate partner homicide is crucial.

Sadly, these children are a group who you can find little to no research on here in Norway, and there doesn`t exist a good enough centre who can take these kids in, and help them on the road to a satisfactory psycho-social functioning.

This study emphasizes the need for a preventative effort when it comes to intimate partner violence.

Intimate partner violence is the biggest risk factor when it comes to intimate partner homicide, and children and their families need resources that supports their work towards positive development, both individually and as a family unit.

Strong protective factors and measures are essential for children`s resilience processes and their satisfactorily psycho-social functioning. That includes protective factors and measures that focus on positive development, self-regulation, social networks and coping mechanisms.

Key words: Resilience, risks, family, intimate partner homicide, child, protective factors, psycho-social functioning

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING	1
1.1 Bakgrunn	1
1.2 Studiens forskningsspørsmål	2
2 TEORETISK PERSPEKTIV, BEGREPER OG AVGRENSNING	3
2.1 Studiens teoretiske perspektiv og begrensning	3
2.1.1 Bruk av begreper	3
2.1.2 Begrensninger i omfanget av studien	5
3 KVALITET I ARBEIDET MED PARTNERDRAP OG PARTNERDRAP FRA ET EVOLUSJONÆRT STÅSTED	7
3.1 Partnerdrap fra et evolusjonært ståsted	8
4 TEORETISK PERSPEKTIV	10
4.1 Systemteori – Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell	10
4.2 Teoretisk perspektiv på resiliens og barnets selvbilde	12
4.2.1 Selvbilde og beskyttelsesmodellen	13
4.3 Psykososial resiliens	14
4.4 Barn og risiko	15
4.5 Resiliens og mestring	16
4.6 Resiliens og tilpasning	17
4.7 Resiliens – gener og miljø	17
5 TIDLIGERE FORSKNING	19
5.1 Vold i nære relasjoner, politiets respons og følger for barnet	20
5.1.1 (Dødelig) vold i nære relasjoner	20
5.1.2 Politiets respons	22
5.1.3 Vold i nære relasjoner og dets følger for barnet	23
5.2 Det traumatiserte barnet og dets resiliensprosesser	24
5.2.1 Det traumatiserte barnet	24
5.2.2 Risiko- og beskyttelsesfaktorer	25
5.2.3 Korrelasjonen mellom risiko og resiliens	26
5.3 Samfunnets syn på vold i nære relasjoner	27
5.3.1 Vold innenfor husets fire vegger	27
5.3.2 Samfunnets syn på familievold	28
6 METODISK TILNÆRMING	30
6.1 Datainnsamling og utvalg	30
6.1.1 Datainnsamling	30

6.2	Studiens materiale	32
6.3.	Analyse.....	32
6.4	Styrker og svakheter i det analytiske arbeidet.....	33
6.5	Forskningsetiske beregninger.....	34
6.6	Posisjonen som forsker.....	34
6.7	Metodologiske begrensninger	35
6.7.1	Pålitelighet.....	35
6.7.2	Validitet.....	35
6.8	Litteraturstudie – styrker og svakheter	35
7	PRESENTASJON AV ARTIKLENE I MATERIALET	37
7.1	<i>Studie 1: Children`s Perspectives on Life and Well-Being After a Parental Intimate Partner Homicide (Alisic, E. et al., 2017)</i>	37
7.1.1	Studiens hovedfunn	38
7.2	<i>Studie 2: Partnerdrap i Norge 1990 – 2012, en mixed methods studie av risikofaktorer for partnerdrap (Vatnar, Solveig Karin Bø, 2015)</i>	38
7.2.1	Studiens hovedfunn	39
7.3	<i>Studie 3: Annual Research Review: Positive Adjustment to Adversity – Trajectories of Minimal-Impact Resilience and Emergent Resilience (Bonanno, G., Diminich E., 2013)</i> ..	39
7.3.1	Studiens hovedfunn	40
7.4	<i>Studie 4: Annual Research Review: Resilience – Clinical Implications (Rutter, M., 2013)</i>	41
7.4.1	Studiens hovedfunn	41
7.5	<i>Studie 5: Relationships Between Different Types of Maltreatment During Childhood and Adjustment in Adulthood (Higgins, D., McCabe, M., 2000)</i>	42
7.5.1	Studiens hovedfunn	42
7.6	<i>Studie 6: Children`s Mental Health and Well-Being After Parental Intimate Partner Homicide – A Systematic Review (Alisic, E., Krishna, R., Groot, A., Frederick, J., 2015)</i> .	43
7.6.1	Studiens hovedfunn	43
7.7	Oversikt over inkluderte studier	44
8	VURDERINGER RUNDT INKLUDERTE STUDIER I MATERIALET	45
8.1	Svakheter ved materialet	46
8.2	Evaluering av materialet med hensyn til metodisk verdi	47
8.3	Slutning over materialet	48
9	SAMMENFATNING OG VARIANS OVER FUNN FRA MATERIALET	50
9.1	Vesentlige funn i materialet i forholdet mellom barns resiliens og barns opplevelse av traume.....	50
9.2	Harmoniske og disharmoniske familier	50

9.3 Forskjeller ved isolert traume vs. kronisk motgang	51
9.4 Resiliens og interaksjon	52
9.5 Barns resiliensprosesser og hjelpeapparatet	52
9.6 Resiliens og fungering i voksen alder	53
9.7 Barns vennskap som beskyttelses- og mestringsfaktor	54
9.8 Opphopning av risikofaktorer	54
9.9 Oppsummering av funn for videre diskusjon	54
10 DISKUSJON	57
10.1 Resiliens – sammenhenger og integrering	57
10.2 Resiliens og samfunnet i endring	57
11 OPPSUMERING OG VEIEN VIDERE	59
12 LITTERATURLISTE	61
13 VEDLEGG 1	67

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn

Dette er en litteraturstudie som skal sette søkelyset på barn og deres resiliensprosesser etter opplevd traume.

Hensikten med studien er å bidra til økt kunnskap rundt barn som har vært vitne til partnerdrap, og hva resiliens har å si for at de skal oppleve tilfredsstillende psykososial fungering etter en slik hendelse. Dette vil ses fra et systemteoretisk perspektiv, og det vil være hovedfokus for denne studien.

Studien vil kunne gi betraktninger på hvordan vi kan forstå resiliens og hvordan barn som har opplevd traume kan oppnå en tilfredsstillende psykososial fungering. Tema for studien vil være innenfor barns psyko-sosiale fungering, og da ha et helse- og sosialfaglig perspektiv. Studien bygger på et individorientert perspektiv. Analysen og beskrivelsen av de funn som er gjort i denne studien fokuserer på systemteori, resiliens og utviklingsteori.

Den nasjonale drapsstatistikken for KRIPOS i 2018 viste at partnerdrap og ekspartnerdrap utgjorde en fjerdedel av alle drap i Norge det året, og alle ofrene var kvinner (Kripos, 2018). Det har blitt satt opp statistikker over gjerningspersoner og ofre siden 1990, men man hører aldri om hvor mange barn som har blitt etterlatt eller vært vitne til slike grusomme og traumatiske hendelser.

Når partnerdrap skjer, blir dette ofte store saker i media, og det skrives side opp og side ned om handlingen, offeret og gjerningspersonen. Men hva med de barna som opplever å miste den personen de elsker høyest i denne verden?

Ofte er disse barna mindreårige og blir derfor ikke nevnt i media, men det betyr ikke at vi skal glemme dem av den grunn. Disse barna er overlevende ofre og de vil trenge mye støtte fra hjelpeapparatet rundt for å hjelpe dem til å forstå hva de har vært igjennom og hjelpe dem på veien videre til tilfredsstillende psykososial fungering.

Som nevnt tidligere finnes det en god del forskning på vold i nære relasjoner og partnerdrap generelt, men det finnes ingen betydelig, kategorisert innsamlet data i forhold til barns psykososiale fungering etter et partnerdrap. Dette gjelder både internasjonalt, og spesielt her i Norge. I Norge er disse barna absolutt ikke forsket på, og den eneste informasjonen vi har om

disse barna er Dagbladets spesialserie om *Barna som ble igjen*, som ble publisert i 2015 (Jarlsbo, R., Nordli, I., 2015).

Barn som har vært vitne til partnerdrap må alle finne sin egen bestemte prosess for å anskaffe seg tilfredsstillende fungering. Alle barn reagerer forskjellig etter en slik hendelse. Noen får det svært tøft og utvikler vedvarende psykopatologi, mens andre opplever motstandskraft og mestring til å komme styrket ut av en slik hendelse (Borge, A., 2018, s. 20). Så hva vil da resiliens å ha si for den psykososiale fungeringen?

Disse vurderingene er bakgrunnen for denne studien. Halvparten av alle som blir utsatt for risiko, opplever store psykiske problemer i etterkant (Borge, A., 2018, s. 11). Når barn opplever fysisk og psykisk vold i hjemmet, kan dette få bekymringsfulle konsekvenser for dem i etterkant. Og når barn opplever et så ekstremt traume som partnerdrap i hjemmet, kan dette være svært belastende ettersom traumet skjer på hjemmebane, et sted som er elementært for barns trygghet og utvikling (Bufdir, 2018).

1.2 Studiens forskningsspørsmål

Hvordan kan resiliens øke muligheten for at de utsatte barna kan få en tilfredsstillende psykososial fungering i etterkant av et partnerdrap?

2 TEORETISK PERSPEKTIV, BEGREPER OG AVGRENSNING

2.1 Studiens teoretiske perspektiv og begrensning

Studiens hovedperspektiv som er resiliens, er et teoretisk begrep som består av deler fra systemteori, psyko-sosiale perspektiver og individuelle- og relasjonelle faktorer.

Resiliens har fått mye anerkjennelse de siste tiårene, både innenfor det kliniske, forebyggende og det forskningsmessige arbeidsfeltet. Begrepet resiliens kan være både krevende og intrikat, ettersom det brukes såpass blandet og i mange varierende sammenhenger (Borge, A., 2007, s.5). Det har vært gjort mange analyser på beskrivelsen av resiliens, men forskere har fortsatt ikke blitt enige om resiliens er en tilstand eller en prosess, og mange bruker derfor begrepet om hverandre (Førde, S., 2014, s. 49).

Tidligere har resiliens kun fokusert på det enkelte individet, men nå ser man stadig innflytelsen av et sosiologisk og økologisk perspektiv. Det gjør at hjelpeapparatet (ofte helse- og sosialtjenester) former arbeidet sitt mot individet, men også familien, nabolaget og andre kontekstuelle forhold (Førde, S., 2014, s.49).

Det som er utfordrende når man som forsker ønsker å gjøre studier på barn, risikofaktorer og deres resiliens etter partnerdrap, er at svært mange barn (og deres pårørende) ikke ønsker å delta i slike studier. Ofte har slike partnerdrapssaker vært mye omtalt i media, og det har brakt med seg så store belastninger for barnet og andre familiemedlemmer rundt dem, at de ofte ikke ønsker å rippe opp i et slikt traume igjen. Det er et tema som det er viktig å sette søkelys på, men på grunn av taushetsplikt, blir det også svært vanskelig å få hjelp av bistandsadvokater, barnevernsarbeidere og andre i hjelpeapparatet.

2.1.1 Bruk av begreper

Det at mennesker utøver vold mot hverandre, er ikke noe nytt. Heller ikke det å utøve vold mot hverandre innad i et parforhold. Men selve begrepet «vold i nære relasjoner» er et forholdsvis nytt begrep (Lillevik, O., Salamonsen, J., Nordhaug, I., 2019, s. 13).

Tidligere, når man snakket om menns vold mot kvinner, ble et begrep som «husbråk» ofte brukt. Når krisetelefoner og krisesentre begynte å dukke opp på slutten av 70-tallet, og man begynte å ta i bruk ord som «mishandling» i stedet, var dette med på å gjøre det vi nå omtaler som vold i nære relasjoner, til et samfunnsproblem, og ikke bare begreper som ufarliggjør problemet (Dietrichson, S., 2018). Det som tidligere ble kalt husbråk, men som nå blir omtalt som vold i nære relasjoner skaper en utrygghet for de som blir berørt, og det er også med på å

undertrykke den enkeltes livsutfoldelse og sjanse for aktiv samfunnsdeltakelse (Justis- og Beredskapsdepartementet, 2013, s.4).

Når man snakker om vold i nære relasjoner inkluderer dette relasjoner mellom familiemedlemmer eller personer som står en nær. Det kan være en partner eller tidligere partner, barn, foreldre, søsken osv. Et annet eksempel på en nær relasjon kan også være kjærestepar som har valgt å bo i hver sin bolig. Det å forstå nærhet kan også være subjektivt; «*hvem er det jeg føler meg nærmest til?*» (Lillevik, O., Salamonsen, J., Nordhaug, I., 2019, s 14).

Politiet på sine nettsider definerer vold i nære relasjoner som «... *vold som omfatter all fysisk og psykisk vold og trusler mellom nåværende og tidligere medlemmer i familien. Den omfatter også barn som er vitne til volden*» (Politiet.no). Dette er en objektiv måte å se vold i nære relasjoner på.

Nære relasjoner begrunnes juridisk som;

- a) sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer*
- b) sin eller nåværende eller tidligere ektefelle eller samboers slektning i rett nedstigende linje*
- c) sin slektning i rett oppstigende linje*
- d) noen i sin husstand*
- e) noen i sin omsorg*

(Straffeloven, 2005, §282).

Barn som er vitne til voldsutøvelse mellom sine egne foreldre, kan rammes hardt av dette. Derfor er det synd at barns egne definisjoner og bekymring i forhold til den volden de har vært vitne til og/eller sin egen situasjon, ikke har hatt like stor betydning som risikoen for at volden som blir utøvet mot mor også betyr at det skjer en mishandling av barna (Eriksson et al., 2010, s. 25).

Barn i utvikling er veldig følsomme, mer enn voksne. Når barn er vitne til partnervold, er dette voldshandlinger mellom to mennesker som står barna nærmest og som betyr veldig mye for dem. Forskning viser også at familier hvor det er snakk om vold og andre typer mishandling, gir barna en større risiko for emosjonelle og atferdsmessige vanskeligheter, både i barndommen, men også i løpet av voksenlivet (Higgins, D., McCabe, M., 2000, s. 269). Selv om barnet kanskje ikke er utsatt for vold selv, kan det å være vitne til at en av deres nærmeste omsorgspersoner blir mishandlet, ses på som psykisk mishandling (Eriksson et al., 2010, s.

25). Tegn på dette hos barnet kan være angst, uro, depresjon, atferdsendringer og symptomer på stress.

Kripos definerer partnerdrap som et drap som inkluderer relasjonene «gift», «skilt/separert», «samboer» og «tidligere samboer» (Kanestrøm, J. & Ystehede, P., 2012). Partnerdrap er alvorlige, voldelige hendelser med dødelig utfall, som utføres av det mennesket som oftest står deg nærmest. Ser man på forskning som har blitt gjort på partnerdrap internasjonalt, viser det at det finnes mange faktorer som gir en økt risiko for drap; sosiodemografiske, kontekstuelle og kliniske faktorer (Lillevik, O., Salamonsen, J., Nordhaug, I., 2019, s. 315). En av de faktorene som har vist seg å ha størst betydning for partnerdrap, er tidligere partnervold.

2.1.2 Begrensninger i omfanget av studien

Vold i nære relasjoner er et stort område å skulle dekke, så derfor har jeg heller ønsket å gå litt dypere å se mer på partnerdrap, og hva slags virkninger det har på de barna som har opplevd dette. Jeg har også valgt å fokusere på menn som dreper sine kvinnelige partnere/ tidligere partner, ettersom disse partnerdrapssakene er i overtall. Fra 2009 og frem til 2018 har det «bare» vært 14 partnerdrap som har blitt begått av kvinner (Kripos, 2018).

Bevissthet rundt resiliens og forståelse for måter sårbare barn reagerer på i møte med traume, og som likevel oppnår en tilfredsstillende psykososial fungering, kan være til hjelp for mange (Borge, A., 2018, s. 18).

Resiliens er relativ motstandskraft mot psykososial risiko (Borge, A., 2018, s. 20). Det finnes ikke bare en type resiliens og en type risikofaktor. Risiko vil alltid være skiftende, og resiliensen vil også endre seg i forhold til hvordan et barn føler seg psykisk og fysisk i det eksakte øyeblikket. Resiliens er så mye mer enn indre anlegg og væremåte, og den er også avhengig av strukturelle forhold, relasjoner og sosial rettferdighet (Førde, S., 2014, s.49).

Det er brakt på det rene at samvær med venner kan være en beskyttelsesfaktor for barn som sliter. Formodentlig, fordi venner er der for hverandre, gir barnet mulighet til å snakke om sine tanker og følelser (Borge, A., 2018, s.86). Studien har ikke valgt å ha stort fokus på dette, men heller valgt å se på generell sosial tilhørighet og nettverk.

Gjeldende forskning har vært med på å avle frem et positivt skifte og nyansering i forhold til barns egen dyktighet til å bekjenne selvopplevde episoder som de fant angstfulle og traumatiserende (Gamst, K., 2011, s. 21).

Selv om vold i nære relasjoner er ansett som et krevende samfunns- og folkehelseproblem i Norge, så er fortsatt vår bevissthet rundt vold og traumer, og dets rekkevidde, risikofaktorer og betydning, svært begrenset (Thoresen, S., & Hjemdal, O., 2014). Dokumentarseriene som både Dagbladet og VG har gjort som fokuserer på barn som blir etterlatte etter partnerdrap, viser at oppfølgingen av barn som opplever partnerdrap er tilfeldig og uregelmessig (Nordli, I. & Jarlsbo, R., 2015).

3 KVALITET I ARBEIDET MED PARTNERDRAP OG PARTNERDRAP FRA ET EVOLUSJONÆRT STÅSTED

Når man snakker om resiliens i arbeidet med barn som opplever partnerdrap, er det et viktig spørsmål man bør stille seg: *Hvordan kan profesjonsutøvere hjelpe de sårbare barna på et tidligere tidspunkt og på en god måte, slik at de får alle muligheter til å leve et tilstrekkelig liv i etterkant av en slik hendelse?* (Borge, A., 2018, s. 34)

Å stille slike spørsmål handler om hvordan man skal jobbe for å forebygge psykiske lidelser hos risikobarn. For at de barna som opplever slike traumer skal føle at deres behov blir anerkjent og møtt, er det viktig at man som profesjonsutøver tyr til gode forebyggende tiltak og intervensjoner som henvender seg til de avanserte biomedisinske og psykologiske prosessene (Borge, A., 2007, s. 27). Hvis prosessene er gode, i forhold til å behandle det psykologisk traume som disse barna går igjennom, vil det ha noe å si for tilstedeværelsen av alvorlige, psykiske problemer i etterkant av en slik hendelse. Derfor har også det forebyggende arbeidet så mye å si i slike saker, ettersom det er viktig å se på de risikofaktorer som kan ha vært til stede i forkant av partnerdrapet, og hva man kunne gjort for disse barna på et tidligere tidspunkt.

Det at forskerne har vist en større nysgjerrighet for resiliens, er med på å legge til rette for økt kunnskap om risiko og andre sårbarhetsfaktorer og hvordan man kan beskytte og hjelpe de sårbare barna på et tidligere tidspunkt.

Partnerdrap, og hva en slik hendelse har å si for de barna som blir igjen, er et tema det er forsket lite til ingenting på. Hvis profesjonsutøvere skal jobbe tett med disse barna og hjelpe de til å leve et så tilstrekkelig liv som de kan etter en slik hendelse, er det viktig at det forebyggende arbeidet og den tilhørende forskningen er aktuell. Det må legges et godt nok grunnlag, slik at utgangspunktet for det fokuset profesjonsutøvere ønsker å ha på risiko og sårbarhet, blir utslagsgivende i det forebyggende arbeidet (Borge, A., 2007, s.27).

Det forebyggende arbeidet vil da være målrettede intervensjoner. Det praktiske egenskapen vil da være å bruke informasjon om beskyttelsesfaktorer hos de barna som har oppnådd mestring og en tilfredsstillende psykososial fungering etter å ha vært vitne til partnerdrap. Ut ifra de erfaringene kan man dyrke gode intervensjoner for de barna som har opplevd samme type hendelse, men som ikke har klart å oppleve samme mestring og fungering (Borge, A., 2007, s. 28).

Det at profesjonsutøvere innehar kunnskap om beskyttelsesfaktorer, er ikke ensbetydende med tilfredsstillende forebygging. Resiliens er mye mer enn som så, og det blir da viktig at man ser på betydningen av resiliens i det forebyggende arbeidet, interaksjonen mellom de forskjellige beskyttelsesfaktorer og hvilke dilemmaer man kan møte på i praksis (Borge, A., 2007, s.28). Hvordan kan resiliens bidra til et barns akklimering etter en så alvorlig og traumatiserende hendelse som partnerdrap?

3.1 Partnerdrap fra et evolusjonært ståsted

I perioden 2009-2018 ble det registrert hos Kripos totalt 285 drapssaker (utelatt drapene som skjedde på Utøya 22.juli 2011), hvorav 87 gjerningspersoner (av de totale 285 drapssakene) var partner eller ekspartner til offeret. I perioden 2009-2018 var 87 % av gjerningspersonene i drapssaker menn (Politiet.no, 2018).

Man kan kanskje bli en smule forvirret over at det skjer en så stor andel partnerdrap i Norge som det gjør, når man tenker over hvor likestilte menn og kvinner er her i dette landet. Noen har gått så langt som å kalle det et paradoks, men det blir svært misvisende (Ottosen, V., 2012). Hovedgrunnene til dette er at drapsraten i Norge er lav i internasjonal sammenheng, antallet menn som blir drept hvert år har gått kraftig ned (pr. 2012). Et annet punkt er psykologi. Det er andre psykologiske prosesser som får en mann til å drepe en annen mann, enn de som får han til å drepe en partner/tidligere partner (Ottosen, V., 2012).

Når det kommer til saker hvor menn dreper sin partner eller tidligere partner, så handler dette ofte om tap av kontroll (Kanestrøm, J. & Ystehede, P., 2012). Hvis man skal se på forholdet mellom to partnere fra et psyko-evolusjonært ståsted, kan man ta i bruk Darwin og hans syn på reproduksjon og naturlig seleksjon. Satt i sammenheng med forholdet mellom en mann og en kvinne, betyr dette at kvinner blir sett på som «befruktningsmaskiner» som menn har full kontroll over kan bytte ut hvis hun ikke utfører «jobben» til den standarden han forventer. Hvis mannen føler at dette forholdet blir truet på en eller annen måte, kan en respons være (dødelig) vold (Liem, M., 2010). Vold blir da en måte for mannen og unngå tap av sin maskulinitet, samtidig med hans behov for kontroll.

Fra et evolusjonært ståsted har menn vært mer avhengig av sin kvinnelige partner enn det hun har vært av han. Menn har vært opptatt av at kvinnen de er sammen med er seksuelt trofast, slik at han vet at de barna hun får er hans og at hans gener blir videreført (Ottosen, V., 2012). Når en kvinne ønsker seg ut av et forhold, kan mannen tolke dette som et signal for at kvinnen

ikke lenger ønsker å være seksuelt trofast mot han. Og i de fleste partnerdrapssaker så ser man, at det at kvinnen går og skaper et brudd i forholdet, er eksempler på hvorfor en mann dreper sin partner/tidligere partner (Gjerding, M., Sæther, A., Knutsen, A., 2007).

4 TEORETISK PERSPEKTIV

Videre ønsker jeg å beskrive studiens teoretiske perspektiv. Dette inkluderer da også systemteori, et psyko-sosialt perspektiv og utviklingsteori.

4.1 Systemteori – Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell

I løpet av de siste 50 årene har resiliens blitt belyst gjennom innsats fra forskning, film og litteratur (Borge, A., 2018, s. 27).

Men flere år før man begynte å forske på resiliens for alvor, tok Urie Bronfenbrenner barns utvikling og plasserte den inn i systemer og sammenkoblinger. Bronfenbrenner mente at det var balansen mellom systemer som er avgjørende for utvikling av hendelser som foregår innenfor en gitt setting (Ungar, M., Ghazinour, M., Richter, J., 2013, s. 348).

Det vil si at Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell konsentrerer seg om «*det komplekse og dynamiske økologiske systemet som rommer det utviklende barnet gjennom oppveksten*» (Gulbrandsen, L., 2006, s. 52). Grunnen til at man kaller denne modellen en systemisk modell, er at alle deler er gjensidig avhengig av hverandre.

Bronfenbrenner deler den utviklingsøkologiske modellen inn i fire systemer; mikro, meso, ekso og makro.

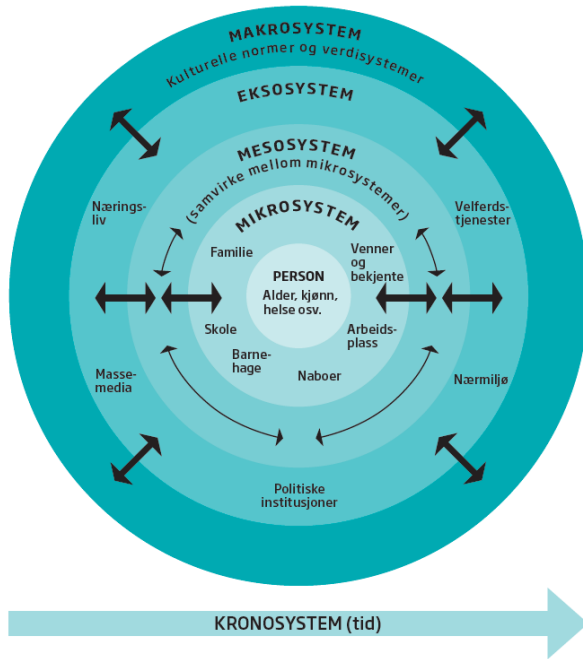
- Mikrosystemet er en komposisjon av handlinger, sosiale roller og mellommenneskelige relasjoner. Denne komposisjonen blir barnet utsatt for i et gitt miljø med visse fysiske, sosiale og symbolske trekk (Gulbrandsen, L., 2006, s. 53). Her blir familien det mest elementære fellesskapet.

- Mesosystemet dekker alliansen mellom to eller flere miljøer som barnet engasjerer seg i. I barnets tilfelle vil det ofte være assosiasjonen med skole/barnehage og venner i nabolaget (Gulbrandsen, L., 2006, s. 58).

- Eksosystemet angir begivenheter i barnets miljø som indirekte berører barnet, selv om barnet selv ikke er bidragende. Det som her kan være aktuelt i forhold til barns utvikling, er familiens sosiale nettverk. Dette kan være personer som er bidragsytere i prosesser som ikke inkluderer barnet, men som vil betone prosesser i mikrosystemet der barnet er engasjert deltaker (Gulbrandsen, L., 2006, s. 59).

- Makrosystemet gjør sitt for å anerkjenne og bevare velkjente sosiale komposisjoner og forankrede væremåter som barnet engasjerer seg i (Gulbrandsen, L., 2006, s. 62).

I den siste oppdaterte versjonen av Bronfenbrenners modell, belyses også et tidssystem (kronosystemet). Dette for å avdekke tidsdimensjonen i barnets utvikling. Dette systemet skulle bevisstgjøre hvordan episoder og endringer i barnets livshistorie kan påvirke barnets blomstring og et eller flere av de andre systemene i modellen (Helsedirektoratet, 2015).

Figur 1: Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell (Bronfenbrenner, 2005 ref. i Helsedirektoratet, 2015)

De ulike systemene i Bronfenbrenners modell påvirker hverandre, og de vil alltid forandre seg over tid.

Forskning på resiliens har tidligere bare fokusert på en bestemt andel av prosesser i forhold til menneskers utvikling, og i denne studiens tilfelle barn; de som bedrer opplevelsen av velvære blant barn som opplever alvorlig motgang. Bronfenbrenners arbeid har bidratt til å skifte fokuset vekk fra at resiliens kun avhenger av forhold ved barnet selv (Borge, A., 2018, s. 28), og over til å også gjelde barnets interaksjon med miljøet rundt seg. Dette gir barnet mulighet for å vokse. Det vil igjen si at forskningen på resiliens har flyttet fokuset vekk fra pseudoresiliens, og heller flyttet fokuset over på de sosio-økologiske faktorene som legger til rette for utvikling av velvære under stressende situasjoner (Ungar, M., Ghazinour, M., Richter, J., 2013, s. 348). Pseudoresiliens var et begrep som ble brakt på banen i 1980-årene av James Anthony og Bertram Cohler. Det handlet om å bruke kreativitet som et slags alternativ til sosial kompetanse (Borge, A., 2018, s. 32).

Denne måten å se resiliens på handler om systemteori og gjør oss oppmerksom på utviklingsprosesser, sirkulære sammenhenger og holdbare sammenhenger mellom risiko- og beskyttelsesfaktorer (Førde, S., 2014, s.48). Her vil man også kunne stille spørsmål om denne måten å se resiliens på, er effektiv nok for at barn skal få muligheten til å bekrefte egne opplevelser av resiliens. Barn reagerer forskjellig på samme type stressorer, og derfor vil det være mer gunstig å lese resiliens ut ifra interaksjonen mellom miljø, samfunnet og barnet som individ (Førde, S., 2014, s.48).

4.2 Teoretisk perspektiv på resiliens og barnets selvbylde

Nyere norsk forskning har de siste årene begynt å analysere en viktig årsaksfaktor til resiliens, nemlig barns selvbylde (Borge, A., 2018, s. 48). Organisasjonen Voksne for Barn sier dette om hva begrepet selvbylde er; «*Selvbylde handler om hvordan barn oppfatter seg selv og formes i stor grad av hvordan andre reagerer på og forholder seg til barnet*» (Voksne for barn, u.å.). Når man snakker om selvbylde hos barn, snakker man også om selvfølelse og selvtillit. Når barn lever i disharmoniske familier, opplever traume eller situasjoner som kan være svært stressende, kan selvbylde fortone seg som en beskyttelsesfaktor. Dette, inkludert indre styrke og autonomi, kan gjøre at barn erverver sterkere følelsesmessig og sosial resiliens (Borge, A., 2018, s. 49).

Selvbilde, selvtillit, selvfølelse og selvoppfatning er alle begreper som kan linkes sammen med resiliens (Borge, A., 2018, s. 49). Dette handler om hvordan et barn ser seg selv fysisk og psykisk, det å være trygg på seg selv og det å være i kontakt med sine egne følelser. Alle disse indikatorene endres i takt med de sosiale miljøene barnet er i og hvordan andre i samme miljø reagerer på barnet. Dette betyr at selvet til barnet ikke befester seg adskilt fra barnets sosiale miljø, men heller sammen med andre (jevnaldrende, familiemedlemmer). Og det er her vi kan se en kobling mellom selvbilde og resiliens, ved at resiliens også berikes i en sosial interaksjon sammen med andre (Borge, A., 2018, s. 49).

Barn som har vært vitne til partnerdrap vil befinne seg i intrikate resiliensprosesser som vil vare over lang tid. Derfor er det svært viktig at hjelpeapparatet rundt besitter den ekspertisen og bevisstheten som trengs for å kunne forstå disse utsatte barna og deres sårbarhet. En beskyttelsesfaktor for disse barna vil da være at de blir sett, hørt og at de føler seg trygge og ivaretatt. Alle disse aspektene er med på å øke barnets selvbilde, selvtillit, selvfølelse og selvoppfatning.

4.2.1 Selvbilde og beskyttelsesmodellen

Når et barn opplever å stå igjen alene etter et partnerdrap har funnet sted, har det ikke bare mistet de to personene som sto en nærmest, men man har også mistet de to personene som burde ha gitt barnet mest hengivenhet og oppmerksomhet. Hva er det da som kan bidra til økt resiliens hos barnet og øke dets selvbilde, selvtillit, selvfølelse og selvoppfatning?

Beskyttelsesfaktorer kan ha en indirekte virkning på et barns psykososiale fungering (Borge, A., 2018, s. 60). Og dette kan være beskyttelsesfaktorer i det sosiale miljøet som barnet befinner seg i. Barnets nettverk av venner kan bli svært viktig for barnet, for å oppnå tilfredsstillende psykososial fungering etter å ha opplevd et traume. Her kan barnet få en mulighet til å dyrke sin sosiale kompetanse, oppleve mestring og således få økt selvtillit (Borge, A., 2018, s. 60).

Barn er sosiale vesener og de vil alltid ha et begjær etter å være i relasjon med andre. Men for sårbare og risikoutsatte barn vil ikke alltid det jevnaldrende nettverket være effektivt nok for å forsterke deres sosiale resiliens (Borge, A., 2018, s. 60). Barn som har vært vitne til partnerdrap har ofte levd i disharmoniske familier over lengre tid hvor familielivet har vært

preget av mye fysisk og psykisk mishandling. Barnet kan ha opplevd både å bli latterliggjort og avist fra en eller begge foreldre, så dette kan gjøre risikobarna veldig sårbare. Derfor er det igjen viktig at hjelpeapparatet rundt styrker barnets selvbylde ved å anerkjenne og oppmuntre dem. Grunnen til dette er at man ikke alltid kan anta at barnets sosiale nettverk alene kan bidra til å støtte opp under utviklingen av resiliens (Borge, A., 2018. s. 61).

4.3 Psykososial resiliens

Resiliensteori betrakter måter å forstå utvikling på. Den ser på beskyttelsesfaktorer hos individet selv, familien og miljøet rundt. Resiliens knytter seg også opp mot andre teorier om utvikling; tilknytningsteori, teori om utvikling av psykopatologi, utviklingspsykologi, identitetsteori, moralteori, språketeori og kognitiv teori (Borge, A., 2018, s. 39). I boken sin «Resiliens – risiko og sunn utvikling», nevner Anne Borge betydningsfulle, resiliensteoretiske begreper som; «*beskyttelsesfaktor, risiko, stress, påkjenning, erfaring, fremmede faktorer, sterke sider, samspill, dynamiske system, mottakelighet og tilpasningsevne*» (Borge, A., 2018, s. 39). Resiliensteori er en teori som strekker seg over mange områder, og som et resultat av dette, er det viktig at man differensierer, poengterer og detaljert beskriver hva man legger i begrepet resiliens.

Ambisjonen med å tilegne seg mer kunnskap om resiliens, er å kunne forklare barns evne til å håndtere stress og traumer, og at barnet viser seg motstandsdyktig overfor alvorlige psykiske problemer. Mange barn kan møte de samme utfordringene og påkjenningene, og resiliensteorien er med på å forklare hvorfor noen klarer seg bra i slike situasjoner, mens andre ikke gjør det. Man legger merke til og studerer risiko- og beskyttelsesfaktorer, og hvordan disse bringer med seg tilfredsstillende sosial fungering hos barn, til tross for møter med traumatiske hendelser (Borge, A., 2018, s. 39).

Resiliens bidrar til god fungering, selv for barn i risikomiljøer og i møte med en så traumatisk hendelse som partnerdrap. Resiliensteori er derfor avhengig av en bred forståelse for risikomiljøer og stress, og hva som kan bli betydningen av disse, i form av symptomer og alvorlige psykiske problemer (Borge, A., 2018, s.39). Grunntanken i resiliensteorien er å få kunnskap om hvordan noen barn i risikomiljøer takler traumatiske hendelser bra, mens andre ikke gjør det. Resiliensbaserte tiltak og behandling kan medvirke til at barn mestrer de risikomiljøer de befinner seg i, redusert symptombylde og at alvorlige psykiske problemer ikke slår rot.

Uansett hva som er med på å forme en god utvikling hos barn som har vært vitne til partnerdrap, er utformingen av et godt selvbilde og positiv selvtilit hos barnet essensielt for dets psykososiale utvikling og fungering (Borge, A., 2018, s. 200). Barnet må etter hvert (sammen med hjelpeapparatet) begynne å tenke igjennom hvordan de ønsker at livet skal være etter en slik hendelse.

4.4 Barn og risiko

Når et barn blir vitne til partnerdrap i hjemmet, så kan man ikke bare se på barnet som bivåner til situasjonen. Det å være vitne til partnerdrap og partnervold, påvirker det sosiale miljøet som barnet lever i (Hydèn, M., 2008, s. 176).

Hele situasjonen ses da fra tre ulike ståsteder; du har far som voldsutøver (som oftest), mor som offer og barnet som vitne til hendelsen. Men selv om barnet bare blir betraktet som en observatør, så blir det psykologisk umulig for dette barnet og kun ikke seg denne observatørrollen (Hydèn, M., 2008, s. 176). Barnet blir en implisert observatør til en traumatisk hendelse som de selv ikke har forårsaket eller tatt del i. Det gjør at barnet blir tvunget til å agere og te seg i forhold til det sosiale miljøet det er en del av. Måter som barnet kan reagere på, for å aktivt prøve å influere sitt eget sosiale miljø, er for eksempel å prøve og gripe inn når far utøver vold mot mor eller fortsette å leve som en maktesløs bivåner til mishandlingen (Eriksson, M., 2007, s. 14).

Barn som lever i en familie hvor det foregår familievold og mishandling, lever i et risikomiljø. Det betyr at barn lever i et sosialt miljø som kan skade både deres helse og deres utvikling (Eriksson et al., 2010, s. 161). Dette ses i sammenheng med at når et barn lever i et sosialt miljø hvor det pågår partnervold mellom foreldrene, er det også en stor risiko for at barnet utsettes for omsorgssvikt eller mishandling selv. Forskning sier også at, når et barn er vitne til vold mellom sine foreldre, kan dette beskrives som psykologisk vold overfor barnet (Eriksson, M., 2007, s. 14).

Barns sosiale miljø består av både beskyttelsesfaktorer og risikofaktorer (Gjertsen, P., 2013, s. 43). Barns evne til å håndtere risiko og stress blir svært viktig i saker som omhandler partnervold og partnerdrap, og det blir viktig å jobbe for å aktivere barns kognitive, sosiale og atferdsmessige ferdigheter. Dette for å gjøre barna mindre sårbare i situasjoner som kan være traumatiserende (Gjertsen, P., 2013, s. 43).

Som barn, å være vitne til partnerdrap, er en intens og svært belastende risikosituasjon. I

etterkant av en slik traumatiserende hendelse, kan det være vanskelig for et barn å vite hvordan man skal fungere videre. Men sårbare barn i risikomiljøer kan, oppsiktsvekkende nok, gjenopprette, opprettholde og forbedre en forholdsvis tilfredsstillende psykologisk fungering (Borge, A., 2018, s. 19). Å gjenopprette handler om at man går tilbake til den atferden man hadde før den traumatiske hendelsen inntraff. Og opprettholde og forbedre gjenspeiler de resiliensprosesser som varer over lengre tid, for eksempel et helt livsløp.

4.5 Resiliens og mestring

Resiliens og mestring er også to begreper som har en nær korrelasjon (Gjertsen, P., 2013, s. 236). Gode beskyttelsesfaktorer kan gi økt mestring, som igjen kan gi barnet tro på sin egen verdi. Dette skaper byggesteinene for økt motstandskraft og barnets evne til å takle risiko og stress. Dette kommer til syne hos barn som klarer å få en tilfredsstillende psykososial fungering, til tross for at de har vært vitne til en traumatisk hendelse (Borge, A., 2018, s. 17). Alle barn har forskjellige måter de takler risiko og traume på – noen negative, andre positive. Resiliens symboliserer konstruktiv respons på stress og traume.

Det å forstå resiliens og få en bevissthet rundt måter utsatte barn som lever i risikomiljøer reagerer når det kommer til stress og traume, er en stor fordel. Både for forskere, profesjonsutøvere og hjelpeapparatet. Rammeverket for tilfredsstillende psykososial fungering handler om det «å greie seg bra tross påkjenninger» (Borge, A., 2007, s. 13).

Man kan også se på partnerdrap og barns resiliens i forhold til kumulativ risiko. Med dette menes det at flere risikofaktorer legger seg oppå foregående, uløste problemer (Borge, A., 2018, s. 82). Partnerdrap er en stor belastning for barnet, ettersom det mister begge sine foreldre i en og samme handling. Barna er veldig sensitive individer i slike situasjoner, og slike hendelser rammer de svært hardt. Har et barn vært vitne til at far mishandler mor både psykisk og fysisk over lang tid før partnerdrapet finner sted, danner partnerdrapet en kumulativ risiko. Man kan da heller ikke gå ut ifra at barnet gjenoppretter like god psykososial fungering som det hadde før partnerdrapet, men det betyr heller ikke at de ikke kan få en tilfredsstillende fungering. Å prosessere et slikt traume tar tid, og det betyr også at resiliensprosessene vil ta tid (Borge, A., 2018, s. 82). Det er viktig at barn får muligheten og tiden til å oppleve mestring, for å gjøre de bedre rustet mot sin egen psykiske sårbarhet.

Det forebyggende arbeidet vil da være målrettede intervensjoner. Det praktiske egenskapen vil da være å bruke informasjon om beskyttelsesfaktorer hos de barna som har oppnådd

mestring og en tilfredsstillende psykososial fungering etter å ha vært vitne til partnerdrap, for å dyrke gode intervensjoner for de barna som har opplevd samme type hendelse, men som ikke har klart å oppleve samme mestring og fungering (Borge, A., 2007, s. 28).

4.6 Resiliens og tilpasning

Når man snakker om motstandsdyktige barn som klarer seg bra, til tross for en krevende oppvekst, så er «løvetannbarn» ofte blitt brukt som et begrep. Skal man se på dette begrepet fra et vitenskapelig ståsted, handler dette om utsatte barn som tar i bruk alle de attributter de har for å kunne tilpasse seg og klare seg i det risikomiljøet de befinner seg i (Borge, A., 2018, s. 27).

En av byggesteinene for resiliens er relasjoner. Som nevnt tidligere, er barn sosiale vesener og man ønsker bare å føle en tilhørighet til noe eller noen. Derfor er gunstige sosiale fellesskap viktig for et barns psykologiske utvikling. At man har mennesker som er der for barnet i stressfulle og krevende situasjoner i etterkant av et partnerdrap, er helt essensielt for å oppnå og opprettholde en resilient tilpasning videre i livsløpet (Borge, A., 2007, s. 93).

4.7 Resiliens – gener og miljø

Tidligere har man snakket om å sette resiliens inn i et slags system med korrelerende faktorer, men det viktigste poenget når man snakker om resiliens er selve individet og de barna som opplever vanskelige hendelser og som lever i risikomiljøer. For barn som lever i risiko og som opplever traumatiserende hendelser, er behandling og terapi svært viktig.

Dette handler om hvordan man kan omsette resiliens til behandlingstiltak (Borge, A., 2018, s. 25).

Resiliens har vist seg å være essensielt i arbeidet med barn som lever i risikomiljøer og som har opplevd traumatiserende hendelser. I behandling av disse barna står det mentale som en byggestein, i forhold til sannsynligheten for tilfredsstillende psykososial fungering.

Attribusjon, selvrefleksjon og styrkingen av barns sosiale og atferdsmessige evner blir svært viktig (Rutter, M., 2013, s. 483). Dette antyder at, når man som profesjonsutøver eller hjelpeapparat skal behandle disse barna, burde man vie disse mentale byggesteinene oppmerksomhet ettersom de kan ha stor betydning for barns kapasitet til å beseire elendighet.

Selv om det ser ut til at alle odds er imot barnet, kan det fortsatt være mulig, med støtte fra et godt hjelpeapparat, å gjenkjenne og styrke gode resiliensprosesser.

Ofta, når man snakker om resiliens, er det i sammenheng med fokuset på tilfredsstillende fungering i møte med kroniske, traumatiske hendelser; fattigdom, tap av en eller begge foreldre, krig eller naturkatastrofer. Her blir da fokuset på de lange resiliensprosesser som varer over tid, og hva slags langsiktig effekt de har. Dette er noe som professor i klinisk psykologi, George A. Bonanno, kaller for «*emergent resilience*» (Bonanno, G., Diminich, E., 2013, s. 379).

Når barn opplever forbigående eller en enkeltstående ubehagelig opplevelse, blir det ofte akkompagnert med fysiologiske og psykologiske påvirkninger (stressorer) hos barnet, men som mest sannsynlig ikke skaper store psykiske problemer i etterkant. Kroniske eller svært traumatiske hendelser derimot, har en tendens til å frembringe mer varige endringer, både psykologisk og fysiologisk (Bonanno, G., Diminich, E., 2013, s. 380). Et barn som er vitne til partnerdrap, kan slite med fysiologiske og psykologiske påkjenninger i mange år etter en slik hendelse. Men barnet kan fortsatt vise god motstandsdyktighet hvis han/hun overlever et slikt traume, og oppnår tilfredsstillende psykososial fungering i etterkant.

Samspillet mellom barnet og det miljøet det vokser opp i, er svært viktig i forhold til risikofaktorer og tilfredsstillende psykososial fungering i etterkant av et partnerdrap. Barnet og miljøet det vokser opp i står i gjensidige påvirkningsforhold. Transaksjonsmodellen sier at man da kan se barnet i et biopsykososialt menneskesyn; barnet er både biologi, psykologi, og deres miljø er med på å bestemme barnets utvikling (Kvillo, Ø., 2012, s. 62). Til og med et barns gener kan påvirkes av det miljøet det vokser opp i. Å være vitne til et partnerdrap er en utrolig stressende og traumatisk situasjon for et barn, og en slik handling kan begrense kvaliteten på genene i et barns livsløp (Caspi, A., Hariri, A., Holmes, A., Uher, R., Moffitt, T., 2010, s. 510).

5 TIDLIGERE FORSKNING

Det finnes en betydelig mengde europeisk og amerikansk forskningslitteratur på emnene *resiliens og vold i nære relasjoner/partnervold (intimate partner violence)*. Men det har vist seg krevende å skulle finne forskning som omhandler partnerdrap (intimate partner homicide), og da spesielt partnerdrap hvor forskningen også sier noe om de barna som har vært vitne til denne hendelsen og hvordan det går med dem i etterkant.

Høsten 2016 la Regjeringen frem en opptrappingsplan mot vold og overgrep. I den, kommer det frem at «*Flere organisasjoner, herunder Krisesentersekretariatet og Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) har bedt regjeringen om å etablere en kommisjon som skal gjennomgå drap på kvinner begått av samlivspartner eller ekspartner*» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016, s. 77). Hensikten med denne kommisjonen er å kaste lys over eventuell brist og utfordringer i det offentlige hjelpeapparatets håndtering av disse sakene i forkant av et partnerdrap. Hensikten er også å bringe på det rene tiltak som kan gjøre sitt for at partnerdrap kan forebygges og avverges (Justis- og beredskapsdepartementet, u.å.). I opptrappingsplanen står det også at «*Planen skal sikre en tverrfaglig bredde i tiltakene, god samordning og en langsiktig forpliktelse til økt finansiering og øremerkede midler*» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016, s. 8). Det forebyggende arbeidet mot vold og overgrep skal prioriteres og forsterkes innenfor arenaer som skole, barnehage, familien, helse- og omsorgstjenester, frivillig sektor og lokalsamfunnet. Det forebyggende arbeidet skal forsterkes gjennom foreldrestøttende tiltak, og tiltak innenfor helsestasjon og skolehelsetjenesten (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016, kap.3).

12.oktober 2018 kom Regjeringen ut med en pressemelding om at de nå hadde nedsatt et utvalg som skal gå igjennom partnerdrapssaker. Utvalgets agenda blir å fastsette om, «*i hvilken grad og eventuelt på hvilken måte det har forekommet svikt i det offentlige tjenesteapparatets håndtering i forkant av disse sakene*» (Justis- og Beredskapsdepartementet, Nr. 93-2018). Personene som er nedsatt til dette utvalget er;

- Professor i offentlig rett ved Det juridiske fakultetet ved Universitetet i Oslo, Ragnhild Helene Hennum
- Førstestatsadvokat, Bjørn Kristian Soknes
- SARA-koordinator og politioverbetjent, Kristine Eikemo
- Psykologspesialist, Solveig Karin Bø Vatnar

- Rådgiver, Heidi Marie Engvold
- Organisasjonsleder for MiRA (Ressurssenter for kvinner med minoritetsbakgrunn), Fakhra Salimi
- Psykologspesialist i Stiftelsen Alternativ til Vold, Henning Mohaupt
- Leder for Indre Finnmark familievernkontor, Eilif Norvang
- Fagleder ved Vest-Agder Krisesenter, Tove Hægg Versland
- Kommuneoverlege i Fusa Kommune, Klaus Melf
(Justis- og Beredskapsdepartementet, Nr. 93-2018)

Dette tatt i betraktning, så er det fortsatt lite fokus innenfor forskningen på partnerdrap og hva det har å si for de barna som er vitne til det. Forskningen har i flere tilfeller heller fokusert på gjerningspersonen og offeret, partnervold og familievold. Jeg har i denne oppsetningen samlet tre enheter som vil ta for seg flere fagfelt, og disse er kategorisert som følger; vold i nære relasjoner, politiets respons og følger for barnet, det traumatiserte barnet og dets resiliensprosesser, og samfunnets syn på vold i nære relasjoner.

5.1 Vold i nære relasjoner, politiets respons og følger for barnet

5.1.1 (Dødelig) vold i nære relasjoner

De siste 20 årene har mangelen på kunnskap om vold i nære relasjoner stått høyt på dagsordenen i Norge (Lillevik, O., Salamonsen, J., Nordhaug, I., 2019, s. 312).

I en NOU fra 2003 kom Regjeringen med følgende uttalelse, etter at de i august 2001 oppnevnte Kvinnevoldsutvalget; «*Situasjonen for volds- og trusselsutsatte kvinner skal utgjøre hovedfokuset for utvalgets arbeid. I tillegg skal utvalget, som et viktig ledd i å forbedre det forebyggende arbeidet, se på situasjonen for barn som vokser opp i voldsfamilier. Utvalget skal foreta en gjennomgang av barnas behov for hjelp, samt foreta en vurdering av hvordan tilbudet kan forbedres gjennom henholdsvis krisesentrene og hjelpeapparatet for øvrig*» (NOU 2003:31).

Regjeringen presenterte også en handlingsplan i 2007 som omhandlet vold i nære relasjoner 2008-2011, og i en statusrapport som ble lagt frem i januar 2011, på bakgrunn av denne handlingsplanen, sa Regjeringen følgende om det arbeidet som hadde blitt gjort siden 2008, i henhold til vold i nære relasjoner (her, i forhold til barn som eksponeres for vold i familien og identifiseringen av risikofaktorer og utvikling av forebyggende tiltak i drapssaker som

involverer partnerdrap):

- «I den nye straffeloven som ble vedtatt i Stortinget i mai 2009, er den øvre strafferammen for mishandling i nære relasjoner økt fra 3 til 6 år, og for grov mishandling fra 6 til 15 år. Det er også lagt opp til en betydelig straffeskjerpelse innenfor disse strafferammene. Dersom barn er vitne til volden som utøves, skal dette tillegges skjerpene vekt i straffeutmålingen» (Justis- og politidepartementet, 2011, s. 2).

- «Det er inngått en avtale mellom Politidirektoratet og Kompetansesenter for sikkerhetsfengsels- og rettspsykiatri for helseregion Sør-Øst om gjennomføring av oppdraget ...» (Justis- og politidepartementet, 2011, s. 16).

Dette oppdraget gikk ut på å identifisere risikofaktorer og utvikle forebyggende tiltak i drapssaker der gjerningspersonen er offerets nåværende eller tidligere partner. Denne kartleggingen (som skulle ta for seg partnerdrap i perioden 1980-2008) kunne ikke utføres fordi «personvernombudet ved Ullevål Sykehus og den regionale komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK) avslo søknad om tilgang til data uten samtykke fra gjerningspersonene» (Justis- og politidepartementet, 2011, s. 16).

På grunn av at dette oppdraget ikke kunne gjennomføres, kom i stedet psykologspesialist Solveig K.B. Vatnar med en mixed methods studie i 2015 som tok for seg partnerdrap i Norge 1990-2012, hvor hun studerte risikofaktorer for partnerdrap. Hovedelementene i denne studien var omfang, tidlig identifikasjon og forebygging (Lillevik, O., Salamonsen, J., Nordhaug, I., 2019, s. 312).

Tidligere forskning som har blitt gjort på partnerdrap, viser at den mest avgjørende risikofaktoren for partnerdrap, er tidligere partnervold (Campbell, J., Glass, N., Sharps, P., Laughon, K., Bloom, T., 2007, s. 253). I Solveig K.B. Vatnars forskningsprosjekt «Partnerdrap i Norge 1990-2012. En mixed methods studie av risikofaktorer for partnerdrap» kom det frem at «I 72 % av sakene var det i strafferettsdokumentene registrert at offer hadde vært i kontakt med politi, helsevesen og hjelpeapparat før drapet. Kontakt med fastlege, politi og sykehus var mest utbredt. I 40 % av drapssakene var det i offerets kontakt med politi, helsevesen og hjelpeapparat registrert risiko for fremtidig partnervold eller drap. (...) I bare et fåtall tilfeller (15 %) ble registrert risiko videreformidlet til andre etater, og da oftest til barnevernstjenesten, politi og krisesenter. I 32 % av alle drapssakene var det registrert risiko for fremtidig partnervold eller drap hos politi, helsevesen og hjelpeapparat

mer enn en måned før drapet. I 16 % mer enn ett år før drapet. I kun 28 % av drapene var det iverksatt voldsrisikohåndteringstiltak» (Vatnar, S., 2015, s. 49).

I en landsdekkende undersøkelse gjort av NBIR/NTNU (Norsk Institutt for by- og regionsforskning/Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet) som kom ut i 2014, kom det frem at *«Omtrent en fjerdedel av kvinnene rapportere å ha opplevd (minst en gang etter fylte 15 år) at partner hadde brukt fysisk makt. (...) En av ti kvinner hadde opplevd alvorlig vold fra partner, mens 2 % av mennene hadde opplevd dette (Thoresen, S., Hjemdal, O., 2014, s. 34). Videre viste undersøkelsen at «En av ti deltakere i studien (9,9 %) rapportere at de hadde sett eller hørt foreldre eller foresatte bruke vold mot hverandre i barndommen. (...) I tillegg rapporterte 1,2 % av utvalget (noen flere kvinner enn menn) at de visste om vold mellom foreldre/foresatte foregikk, uten at de hadde vært direkte vitne til det. Resultatene tyder på at de fleste barn som har kunnskap om vold i hjemmet har sett eller hørt i hvert fall noe av det som har skjedd. Det kan hende barna opplever mer av volden mellom foreldre enn det foreldre tror (Thoresen, S., Hjemdal, O., 2014, s. 61).*

Internasjonale studier gjort om partnerdrap viste også at i 72 % av tilfellene hvor mannen dreper sin partner eller tidligere partner, har kvinnen blitt utsatt for partnervold på et tidligere tidspunkt (Campbell, J. et al., 2007, s. 253). Hvis man da ser på resultatene fra Solveig Vatnar sin studie, så er det i tråd med den internasjonale forskningen som linker partnervold og partnerdrap tett sammen. Menn dreper ofte sine partnere etter å ha eksponert dem, i lengre perioder, for mishandling og psykisk og fysisk vold (Aldridge, M., Browne, K., 2003, s. 267). Dette sier da også noe om at det finnes et stort potensial her i Norge for en økt innsats i forebyggingsarbeidet når det kommer til partnervold og partnerdrap.

5.1.2 Politiets respons

I Solveig K. Vatnars studie *«Partnerdrap i Norge 1990-2012, en mixed methods studie av risikofaktorer for partnerdrap»* kom det frem at i flertallet av sakene (70,6 %) var det notert en eller flere episoder med partnervold før drapet. I fem av ti partnerdrap var det notert mer enn fem episoder med partnervold (Vatnar, S., 2015, s. 14).

En studie gjort av forsker Merete Nesset på *«Factors Associated With Police Decisions on Immediate Responses to Intimate Partner Violence»* viste at 47 (38%) gjerningspersoner umiddelbart ble arrestert, uten at offeret ble flyttet til et annet sted. I 31 saker (25 %) ble offeret flyttet, uten at gjerningspersonen ble arrestert, og i 11 saker (9 %), ble både offeret

flyttet og gjerningspersonen arrestert. I de gjenværende 35 (28 %) sakene, ble verken offeret flyttet eller gjerningspersonen arrestert. Sannsynligheten for at gjerningspersonen ble arrestert var høyest i saker hvor gjerningsmannen hadde et langvarig og pågående misbruk av rusmidler, eller hadde vært fysisk voldelig. Sannsynligheten for at gjerningspersonen ble arrestert var lavest i situasjoner hvor politiet identifiserte en opptrapping av vold (Neset, M., Bjørngaard, J., Nøttestad, J., Whittington, R., Lynum, C., Palmstierna, T., 2017, s. 9).

5.1.3 Vold i nære relasjoner og dets følger for barnet

Når vold i nære relasjoner befinner seg innenfor husets fire vegger, kan dette bli svært vanskelig for barn som er vitne til det å håndtere. Hjemmet er den plassen hvor barnet skal føle seg mest trygg og ivaretatt. Når barn er vitne til slike hendelser, kan de føle på en avmakt og at de bærer på en forferdelig hemmelighet som ingen andre kan få vite om (Leira, H., 2003, s. 157). De kan også begynne å se på seg selv som årsaken til at far utøver vold mot mor.

Det som noen barn kan oppleve i slike situasjoner, er det Halldis Leira kaller for ugyldiggjøringsspiralen (Leira, H., 2003, s.158). Den går ut på at;

a) *Et fravær av psykologisk bearbeiding* – barnet blir ikke gitt muligheten til å snakke om det traumet det opplever, som igjen tilsier at det ikke får bearbeidet sine opplevelser på en god måte.

b) *Subjektiv avmakt* – når barnet ikke får snakket om sine opplevelser, ugyldiggjør det også for barnet den familievolden han/hun opplever. Det er en strandet situasjon, som for barnet ser urokkelig ut.

c) *Katastrofehemmelighet* - mange barn tror de står alene om å oppleve vold i familien, og de tror de bryter en hemmelighet hvis de forteller noen om det. Barn er redde for at det ikke finnes noen der ute som forstår det de går igjennom, og de da kan da ofte velge å holde munn om det de opplever.

d) *Ensomhet* – Dette går hånd i hånd med punktet om katastrofehemmeligheter. Ettersom mange barn ikke tør å åpne opp om det de opplever, kan de ende opp med å holde på hemmeligheter om vold og mishandling i hjemmet over flere år, kanskje hele livet. Det betyr at mange kan føle på ensomhet gjennom livet, fordi de ikke tør å slippe andre mennesker innpå seg. Å bli godt kjent eller det å være åpenhjertig med noen kan bli veldig vanskelig, fordi man hele tiden går rundt og er redd for at katastrofehemmeligheten skal bryte.

e) *Selvattribuering* – Når barn lever med vold i familien over lengre tid, og det ikke ser ut til

at ting kommer til å endre seg, så kan barn begynne å se på seg selv som problemet (selvattribuering) og grunnen til at far slår mor.

f) *Skyld* – Det at barn selvattribuerer og tar på seg skylden for den mishandlingen som skjer i hjemmet, er en måte for barna å «redde» foreldrene på. Tanken på å skulle miste foreldrene sine for så å havne i fosterhjem, er en skremmende tanke. Barn velger da i stedet å ta på seg skylden, i stedet for at barnevern eller andre instanser skal se på deres foreldre som evneløse. Dette kan også gi barn en følelse av kontroll, i en situasjon hvor ting ofte er ute av kontroll.

g) *Skam* – Å holde på katastrofemmeligheter som barn ofte gjør i slike situasjoner, bærer med seg mye skam. Vold og mishandling i hjemmet er brutale hendelser, og hvis barn ender opp med å snakke med noen om dette, kan de føle på skam og skyldfølelse. «*Hvorfor sa jeg ikke ifra før? Hvordan kommer andre til å takle at jeg forteller om disse grusomme hendelsene?*».

5.2 Det traumatiserte barnet og dets resiliensprosesser

5.2.1 Det traumatiserte barnet

Når et partnerdrap skjer hvor det er barn inne i bildet, blir barna sittende igjen alene. VG har gjort en stor kartlegging på antall partnerdrap i Norge siden 2007, og som fortsatt er pågående. Fra 2000-2007 fantes det ingen offisiell statistikk over partnerdrap i Norge, men ettersom informasjon vedrørende dette temaet er sterkt etterspurt har, som nevnt ovenfor, VG fortsatt arbeidet med å dokumentere disse sakene og oppdatere statistikk og ofre når det skjer nye drap (Brenna, J., Matre, J., Quist, C., 2016).

På bakgrunn av VGs undersøkelser vises det at fra 2000-2016 har minst 140 mindreårige barn mistet begge sine foreldre i partnerdrapsaker. Enten ved at gjerningspersonen havner i fengsel, eller at gjerningspersonen tar sitt eget liv (Quist, C., Matre, J., Brenna, J., 2016). Som nevnt tidligere finnes det svært lite eller ingen forskning vedrørende denne gruppen barn, og det er vanskelig å vite hvordan det går med disse barna etter en slik hendelse og hva slags hjelp og støtte de trenger i etterkant.

Som nevnt tidligere presenterte Regjeringen en handlingsplan i 2007 som omhandlet vold i nære relasjoner, det har blitt laget rapporter og gjort en mixed methods studie på risiko- og sårbarhetsfaktorer, men det finnes fortsatt så lite informasjon om de barna som er fanget oppi det hele, og som opplever disse traumatiserende hendelsene på nært hold.

Politikere, helsevesenet og andre nasjonale og regionale ressurser skal ha ros for at de stadig

anstrenger seg for å elevere temaet rundt vold i nære relasjoner, risiko og sårbarhet og traumer, men det finnes fortsatt et behov for å stille spørsmål om arbeidet som har blitt gjort, og som fortsatt gjøres, når de menneskene det er rettet mot, og da spesielt de traumatiserte og sårbare barna (Gamst, K., 2011, s. 22).

Kvaliteten på relasjonen mellom foreldre og barn kan variere, og dette vil å ha noe å si for effekten av risiko. Når far er voldelig mot mor, og til slutt ender opp med å ta livet av henne, kan være svært vanskelig å forholde seg til for barnet. Denne traumatiske hendelsen blir gjort av en person som egentlig skulle gitt barnet kjærlighet og omsorg. Det er et alvorlig tillitsbrudd for barnet. Fiendtlighet, degradering, kontrollerende atferd og dominans vil ofte utgjøre voldsutøverens repertoar (Kyllingmark, S., Lillevik, O., 2013, s. 58). Barn som lever under slike omstendigheter blir svært sårbare og utrygge. Dette kan igjen gjøre at risiko blir vanskeligere å takle.

5.2.2 Risiko- og beskyttelsesfaktorer

For et barn å være vitne til et partnerdrap, er svært kritisk og traumatiserende. Denne hendelsen kan beskrives som en risikofaktor. Dette, fordi hendelsen øker risikoen for et negativt utviklingsutfall, for eksempel alvorlige psykiske problemer på et senere tidspunkt (Borge, A., 2007, s. 30). Når vi skal tilegne oss kunnskap om resiliens å gjenkjenne risikofaktorer, ønsker man å få en forståelse for hvilke prosesser som gjør at risikofaktorer ikke alltid bidrar til negative utviklingsutfall. Dette gjelder for noen mennesker, men ikke alle. En beskyttelsesfaktor blir da en tredjevariabel som har en innvirkning på bindeleddet mellom risikofaktorer og negative utviklingsutfall (Borge, A., 2007, s. 30). En typisk beskyttelsesfaktor for barn ville vært trygge omsorgspersoner og en god omsorgsutøvelse fra foreldrene, men i saker som omhandler partnervold og partnerdrap, vil det være en dårlig fungerende faktor. I stedet må man se på barnets egen sosiale kompetanse å prøve og forsterke dets kognitive og atferdsmessige evner, slik at barnet får troen på å kunne håndtere risiko og stress (Gjertsen, P., 2013, s. 43).

Man kan også se på tredjevariabel som en moderatorvariabel. Moderasjon symboliserer at man ønsker å se på hvordan posisjonen av en faktor (i denne anledning, barnets egen sosiale kompetanse) affiserer korrelasjonen mellom to andre faktorer – som i denne oppgaven er korrelasjonen mellom partnervold/partnerdrap og barnets økte risiko for alvorlige psykiske lidelser senere i livet. Ettersom posisjonen av faktoren `barnets egen sosiale kompetanse`

berører belastningen partnervold/partnerdrap har på barns utvikling av alvorlige psykiske problemer, beskriver man dette som en moderatoreffekt (Baron. R., Kenny, D., 1986, s. 1174).

5.2.3 Korrelasjonen mellom risiko og resiliens

Når man skal se på korrelasjonen mellom risiko og resiliens, er «*tilfredsstillende*» et ord som går igjen i denne studien. Når det skjer en så alvorlig hendelse som partnerdrap, kan det være svært mange barn som opplever alvorlige psykiske problemer og som vil ha store vansker med å få et fungerende liv i etterkant. Det kan også være barn som får den hjelpen de behøver, men hvor resiliensprosessen tar lang tid. Hos barn, hvor risikoen er kortvarig, kan man se for seg at forbedringen i fungering skjer kjappere og at de psykiske problemene ikke er like vedvarende. Det vil med andre ord si, at det må eksistere et rasjonelt forhold mellom risiko og resiliens.

Det finnes to typer måter man kan se effekten av resiliens på; «*kortvarig resiliens* og *lengevirkende resiliens*» (Borge, A., 2018, s.77).

Lengevirkende resiliens (også kalt *emergent resilience*) handler om hvordan man ser på resiliens etter alvorlige risikohendelser som kronisk fattigdom, tap av foreldre, borgerkrig og naturkatastrofer. Kortvarig resiliens (også kalt *minimal impact resilience*) er da hvordan man ser på resiliens etter milde typer risikohendelser, slik som tap og traume eller andre akutte hendelser. Disse hendelsene skjer som isolerte stressorer, i et ellers så normativt miljø (Bonanno, G., Diminich, E., 2013, s.379-380).

Men selv om tidligere forskning har vist at mange gjenoppretter ganske raskt en tilfredsstillende fungering etter akutt, belastende risiko, er det ingen som sitter på noe fasitsvar på hvordan et menneske skal reagere på risiko. Ofte, er mye av denne forskningen basert på studier gjort på voksne (Bonanno, G., Moskowitz, J., Papa, A., Folkman, S., 2005). Både kortvarig resiliens og lengevirkende resiliens kan ha stor effekt på barns fungering på kort og lang sikt.

Man må alltid se et barns risiko- og beskyttelsesfaktorer i lys av hverandre. Øyvind Kvello skriver i sin bok *Oppvekstmiljø og sosialisering* at evalueringen man gjør, dekker disse forhold:

1. For risikofaktorene:

a) Antallet av dem etter at intensiteten av dem er vurdert til å være moderat eller høy.

b) Varigheten av dem, hvor omfattende de er, og konsekvensene de har for normalutvikling og livskvalitet

c) Mindre viktig enn punktene a og b er antallet av barnets mikromiljøer med risikofaktorer. De sier noe om hvorvidt barnet forholdsvis konstant er i direkte kontakt med risikofaktorer, uansett hvilke av de viktige arenaene (mikromiljøene) det er på

2. For beskyttelsesfaktorene:

a) At de er beskyttende i type og intensitet overfor den risikofaktoren som personen er utsatt for

b) At beskyttelsesfaktoren har samme varighet som den risikofaktoren den skal virke beskyttende mot

c) Mindre viktig enn punktene a og b er antallet av dem. Det indikerer ressursnivået i barnets oppvekstmiljø, og er ofte viktig i valg av tiltak for å bistå de mest risikoutsatte barn i samfunnet

(Kvelling, Ø., 2012, s. 76-77).

Barn som har vært disponert for bare en stressfaktor (som for eksempel krangling mellom foreldrene), har ikke vært mer disponert for å få psykiske problemer enn barn som lever i harmoniske familier. Men hvis et barn har vært disponert for flere antall stressfaktorer, så økte sannsynligheten for psykiske problemer. Hos barn som har vært disponert for fire eller flere stressfaktorer, økte sannsynligheten til det mangedobbelte (Borge, A., 2018, s. 79).

Tidligere, når forskere skulle prøve å forstå resiliens, engasjerte de seg i korrelasjonen mellom typen risiko og resiliens. Men, i de senere årene, har resiliensprosessene vært likeså viktige. Man forhører seg ikke om hva som kan skade barnet, men man prøver å få en innsikt i hvilke mekanismer barnet bruker for å avverge store psykiske problemer, på bakgrunn av psykososial risiko (Borge, A., 2018, s. 85). Barn som blir etterlatte etter et partnerdrap kan ha et stort behov for å henvende seg til andre pårørende i familien eller hjelpeapparatet etter en hjelpende hånd. En annen mekanisme kan være hvordan barnet avkoder og gjennomgår den psykososiale risikoen de belastes med.

5.3 Samfunnets syn på vold i nære relasjoner

5.3.1 Vold innenfor husets fire vegger

Som nevnt tidligere i studien, ble vold i nære relasjoner (og da henholdsvis mishandlingen av kvinner) tidligere sett på som et problem som kun befant seg innenfor husets fire vegger. Det

vil ikke si at folk ikke visste om at vold i nære relasjoner eksisterte, men oppmerksomheten rundt dette temaet var ikke stor nok i det offentlige, slik at det da heller ikke ble ansett som et samfunnsproblem.

I Regjeringens NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold – Menns vold mot kvinner i nære relasjoner* s.11 står det at «Å løfte kampen for å bekjempe menns vold mot kvinner og barn i nære relasjoner krever etter utvalgets syn en betydelig ressursinnsats og vilje til prioritering i årene fremover. Å la dette bli et viktig satsningsområde vil imidlertid koste lite sammenlignet med de menneskelige og sosiale kostnadene som er forbundet med denne volden» (NOU 2003:31, s. 11). Ved at det offentlige valgte å øke oppmerksomheten rundt dette temaet, gjorde at den volden som tidligere hadde blitt holdt innenfor husets fire vegger, ble dratt frem i lyset.

5.3.2 Samfunnets syn på familievold

Når foreldre utøver dødelig vold mot sine egne barn, er dette saker som får stor oppmerksomhet i media. Men, når det kommer til saker om familievold og dets innvirkning på barn som opplever den, er dette saker som ofte blir oversett. Noe av grunnen til dette er at barn ofte ikke forteller om vold som foregår i hjemmet. Dette kan omhandle engstelse for konsekvenser og følelser av skam og/eller skyld. En annen faktor kan være, hvis barnet som er vitne til volden er under en viss alder, at det savner begreper for å kunne forklare det som har skjedd (Teigstad, E., 2017).

En annen faktor som kan ha noe å si for at det finnes så lite forskning på barn som har vært vitne til dødelig vold og hva slags effekt det har på dem, er fordi dette ofte ikke passer inn i forhold til hvordan vi ser på vold mot barn og familievold. Det er i hovedsak mor som er offeret for den volden som foregår i hjemmet. Når det kommer til familievold, er det også her i hovedsak mor som er målet for volden, men barnet kan ha kommet i veien under en voldsepisode, og hendelig blitt skadet (Statens Barnehus, u.å.).

Hvordan vi i samfunnet ser på mishandling av barn og mishandling av mor, kan ofte stå langt fra hverandre, men i de senere årene har man viet en større oppmerksomhet til at disse to kategoriene kan ha overlappende utfordringer. Studier som har blitt gjort tidligere i USA viser at 60 % av barn som fulgte med sine mødre til krisesentre ble rapportert å ha opplevd fysisk vold fra sine fedre (Hughes, H., Parkinson, D., Vargo, M., 1989, s. 199).

Problemet har vært at forskere som har studert mishandling av barn, har sjeldent sett på mishandling av mor i samme kontekst. Det samme gjelder for forskere som har studert

mishandling av mor (Edleson, J., 1999, s.134). At man ser på mishandling av barn og mishandling av mor fra to forskjellige kanter, kan skape problemer for profesjonsutøvere, forskere og politikere. Dette, fordi man da står i fare for å overse hvilken fysiologisk og psykologisk effekt familievold har på barn.

Etter at man, på slutten av 70-tallet, begynte å ta i bruk ord som «mishandling» i stedet for «husbråk» når man snakket om familievold, har temaet fått økt oppmerksomhet fra samfunnet.

Vold i nære relasjoner er et samfunnsproblem og det er svært krenkende for de som opplever det. Å kunne føle seg trygg i sitt eget hjem, blant dem som står en nærmest, er et grunnleggende behov og en menneskerett.

Tidligere partnervold er den største risikofaktoren for partnerdrap, og tidligere forskning har vist at i 71 % av partnerdrap begått i Norge, hadde det blitt registrert en eller flere partnervoldsepisoder før drapet (Vatnar, S., 2015, s. 70). Det å bli utsatt for vold og mishandling av den som står deg nærmest, er svært traumatiserende. Dette gjør at mange ofte er redd for å anmelde familievold til politiet. Familievold er vold mellom mennesker som har et sterkt emosjonelt bånd sammen, og derfor er det også svært viktig, at når slike saker ender i partnerdrap, at hjelpeapparatet og de rundt har gode rutiner for å følge opp de barna som blir igjen.

I dag har vi barn som setter seg utenfor Riksdagshuset i Stockholm og streiker for klimaet. Verden lider under global oppvarming, og dette skaper en økt risiko for alvorlige konsekvenser for økosystemer, mennesker og samfunn over hele verden.

I dag har vi barn som lever i familier fylt med vold og psykisk mishandling, og det er også barn som dessverre opplever at far dreper mor. Dette skaper økt risiko for langvarige psykiske problemer for barna i etterkant.

Nå skal man ikke sitte her å måle familierelatert risiko opp mot risiko rundt global oppvarming, men det er en viktig pekepinn for å forstå risiko og resiliensprosesser hos barn og deres mentale helse. For hvordan kan vi måle hvor farlig risiko er for barns fysiske og psykiske helse?

Ved å presisere om opplevd risiko er akutt, kronisk, antall faktorer og om belastningen av opplevd risiko trekker ut over tid, kan man få et mål på hvor belastende ulike former for risiko er for et barn som opplever dem. Dette belyser også situasjonens alvor for hjelpeapparatet rundt, og man får en anelse om hvor anstrengende det risiko-reducerende arbeidet kan bli.

6 METODISK TILNÆRMING

Formålet med denne studien har vært å anskaffe empirisk kunnskap om barn som har vært vitne til partnerdrap og hva resiliens har å si for at disse barna skal oppnå en tilfredsstillende psykososial fungering i etterkant av en slik hendelse.

For å etablere tilgjengelig kunnskap om denne forbindelsen er litteraturstudie valgt som metode.

Litteraturstudie blir brukt for å grave i den forskningen som allerede eksisterer på området og hva slags metoder som er anvendt på feltet (Christoffersen, L., Johannessen, A., Tufte, P., Utne, I., 2015, s. 62). Både begrepet resiliens og emnet partnerdrap/dødelig vold påvirker flere individuelle fag- og forskningsområder. Studien vil derfor vurdere blandede aspekter og betingelser for bevissthet. Både systemteori og utviklingsteori har forbindelser med naturvitenskapen, samtidig som de gir anlegg for å analysere meningsforbindelsen bak hvorfor vi mennesker gjør som vi gjør i gitte situasjoner og utvikling kvalitativt. Studiens elementer blir studert etter hermeneutisk metode.

6.1 Datainnsamling og utvalg`

6.1.1 Datainnsamling

Under prosessen med å søke etter data har jeg fått anvendelig veiledning fra Startpakka, Studieverkstedet og Universitetsbiblioteket ved Oslo Metropolitan Univeristy. Her har jeg fått veiledning i å danne anvendelige søkeord, hvilke forbindelser av ord som kunne være nyttig å søke på, manøvrering i databaser og råd om aktuelle databaser. Både databaser innenfor samfunnsvitenskap, sosialfag og helsefag har blitt brukt i søkeprosessen. Det gjelder også søk i internasjonale databaser.

6.1.1.1 Elektroniske databaser

Fra september 2018 til mai 2019 har søk blitt gjort i følgende elektroniske databaser; Google Scholar, Oria, Wiley Online Library, PubMed, ACM Digital Library og Sage Journals. Jeg har også benyttet meg noe av kjedesøking i denne studien. Kjedesøking betyr å grave frem tilfredsstillende litteratur, hvor da den ene litteraturteksten fører til den neste, som fører til den neste igjen, og så videre (Rienecker, L., Jørgensen, P., 2006, s. 193). Grunnen til at jeg valgte å anvende kjedesøking, er at dens kapasitet ledet meg fra en god referanse til en annen.

6.1.1.2 Litteratursøk

Jeg valgte å søke suksessivt i de forskjellige databasene, hvor jeg først søkte ganske vidstrakt, og dernest gjorde mer detaljerte søk. Jeg har for det meste anvendt engelsk terminologi i de søkene som har blitt gjort. Det har vært vekslende resultater i de ulike databasene, avhengig av hvordan databasene for eksempel har beskrevet partnervold og partnerdrap. Denne angrepsmåten kommer frem i studiens vedlegg.

For å komme så nær som mulig det fokuset jeg har hatt for denne studien, etablerte jeg følgende inklusjon- og eksklusjonsbetingelser forut for og under søkeprosessen: Målgruppen er de barn som har vært vitne til partnerdrap, og hvor det har vært tidligere episoder av partnervold og/eller familievold. Barns resiliensprosesser analyseres i studien, og disse barna kommer fra disharmoniske familier. Den sosio-psyko-sosiale koblingen bør være overførbar til norske betingelser. Studien må ha skandinavisk eller engelskspråklig tekst og i hovedsak høre til perioden fra 2000 til 2019.

Noe jeg har brynet meg på i søkeprosessen er operasjonaliseringen av begrepet *partnerdrap/intimate partner homicide*. I flere studier har begrepet *partnerdrap/intimate partner homicide* blitt blandet med *partnervold/intimate partner abuse/violence*, *livsforstyrrelser/life disruptions* og *familicide*. Spesielt *partnerdrap/intimate partner homicide* og *partnervold/intimate partner abuse/violence* har blitt brukt om hverandre, selv om den ene betegnelsen gjelder drap og den andre gjelder den vold og mishandling som ofte har vært forut for et partnerdrap. I noen studier gikk også *partnervold/intimate partner abuse/violence* og *life disruptions* om hverandre. Jeg valgte derfor å inkludere partnervold/intimate partner abuse/violence i denne oppgaven, ettersom flere studier har vist at partnervold er en avgjørende risikofaktor for partnerdrap (Vatnar, S., 2015, s. 49; Thoresen, S., Hjemdal, O., 2014, s. 34; Campbell, J. et al., 2007, s. 253).

Ettersom jeg fortsatt ønsket å sile ut studier som ikke egnet seg i forhold til kunnskapen jeg var ute etter, ble foreldre og barn som levde i harmoniske familier (mangel på risikofaktorer) ekskludert. Det samme gjelder for familier hvor hoved-risikofaktoren har vært rusmisbruk. Dette på grunn av at studien fokuserer i hovedsak på partnervold og familievold som risikofaktorer. Studier som omhandler resiliens hos barn som har opplevd krig, terror og flukt er også ekskludert. Disse valgene ble implementert for å anskaffe kunnskap om barn som lever i Norge, og ikke krig- og terrormammede barn som ankommer Norge.

6.2 Studiens materiale

200 artikler ble kontrollert etter avsluttende litteratursøk. Etter å ha lest igjennom alle artikler, endte jeg opp med å plukke ut 18 artikler som jeg følte var relevante for min studie. 12 av disse artiklene ble ekskludert på bakgrunn av inkludering- og eksklusjonskriteriene, 6 av disse ble inkludert.

6.3. Analyse

Studios analyse er et verktøy som skal jobbe for å finne ut hva materialet ønsker å fortelle. Under analysen er det elementært å få frem innholdet i analysen på en mest mulig nøyaktig måte (Dalland, O., 2017, s. 87). Ved å analysere kvantitative data kvalitativt, vil dette være det samme som å studere et forhold stykket opp i fragmenter eller substanser. Disse fragmentene og substansene påvirker betydningen forskeren finner i enheten, og denne betydningen vil igjen affisere bevisstheten av de ulike fragmentene og substansene. Målet er å oppdage informasjon eller mening (Johannessen, A., Tufte, P., Christoffersen, L., 2016, s. 213). I denne analysen har jeg valgt å bruke en hermeneutisk tilnærming til kunnskapen (Dalland, O., 2017, s. 45). Studios teoretiske perspektiv har derfor betydning for de oppdagelser som har blitt gjort i denne studien. Et annet uttrykk man også kan se i sammenheng med den hermeneutiske tilnærmingen mot kunnskapen til denne studien, er dialektikk. Forskning og litteratur på alle felt vil bestandig være i bevegelse og forandring. Den elementære kilden til endring er motsetninger og diversiteter innenfor den gitte kunnskapen tilhørende det emnet man ønsker å studere og forske på. Gjennom bevis-motbevis og argument-motargument, søker forskere etter å avgjøre hva kunnskapen og litteraturen skal inneholde. Både mennesker og kunnskap er i en stadig utviklings- og forandningsprosess. Det vi mennesker gjør og den kunnskapen vi har og tilegner oss, kan ofte ikke betraktes isolert, men gjennom sammenhenger (Revolusjon.no, u.å.).

Den hermeneutiske strategien ble tatt i bruk allerede når studien var i sitt forstadium, ved vurdering av de fenomenene jeg ønsket å studere og granskning av litteraturen.

Når jeg startet med analysearbeidet i arbeidet med søkingen, var det viktig at jeg tok i bruk gode inklusjon- og eksklusjonskriterier. Arbeidet med oppgaven har blitt gjort gjennom innsamling av data, arbeide med den dataen som ble samlet inn og en analyse av nevnte data. Søkeprosessen ga et innblikk i hvilke data som finnes der ute om partnerdrap og barns

resiliens, og det var interessant å se hvilke data jeg ville finne gjennom de søkene jeg valgte å gjøre.

Ved å lese igjennom og ta valg på hvilke data jeg ønsket å ha med videre i studien, gikk jeg mer i detalj i hver enkel data jeg hadde samlet inn, og tok et dypere blikk på begreper og hvordan diverse forskere formulerte seg. Jeg så også på hvordan forskerne hadde designet og gjennomført sine studier. Det var viktig å belyse temaet fra studien, både fra det sosiale perspektivet, det psykologiske perspektivet og fra et samfunnsperspektiv. Jeg brukte også den systemteoretiske bevisstheten for å avdekke synspunkter på barns utvikling i forhold til resiliens. Ambisjonen med arbeidet som ble gjort med analysen, var å få et nyansert blikk på tema for studien.

6.4 Styrker og svakheter i det analytiske arbeidet

Det som har vært elementært i analyseprosessen er viktigheten av at man ikke alltid trenger å forfølge en fortolkningstråd der «alt skal gå opp». Det som fort kan skje da, er at man, gjennom fortolkningsprosessen, forsømmer indre avvik, selvmotsigelser og glipper i den dataen man skal tolke. Dette kan skape en synkronisert skjevhet, ettersom man går ut ifra at det finnes en helhet og konsistens i datamaterialet (Repstad, P., 2007, s.122).

Studiens forskningsspørsmål åpner opp muligheten for å stille nysgjerrige spørsmål rundt resiliens og barn som opplever traume.

Det analytiske arbeidet har vært anstrengende. Mye av datamateriale som ble gjennomgått i søkeprosessen måtte avises for videre analyse, ettersom mye av datamaterialet ikke inneholdt den kunnskapen jeg søkte etter i mitt forskningsspørsmål. Jeg forventet nok også ikke at datamaterialet var så mangelfullt. Derfor var det viktig at jeg så på det materialet jeg allerede hadde funnet med et noe videre blikk, slik at dette datamaterialet forhåpentligvis kunne gjøre seg gjeldende for studien. Da jeg gjorde dette, innså jeg at det faktisk finnes noe mer datamateriale der ute enn jeg først trodde, og analysearbeidet kunne igjen fortsette.

Basisen for materialet er kvantitative data, som er analysert kvalitativt. Ved gjennomgangen av disse kvantitative dataene, har det oppstått episoder hvor jeg sidestilte omfang av funn opp mot hverandre, men derfra jobbet kvalitativt for å undersøke egenart ved funnene i lys av teorien.

Datamaterialet har vært beskjedent og det har vært utfordrende gjennom hele analysearbeidet. Men ved å bruke en hermeneutisk tilnærming, har det vært med på å skape muligheter for å avdekke forskjeller og ulikheter i det innsamlede datamaterialet som jeg ikke fant i starten av

analysearbeidet.

Analyseprosessen er det som har vært mest avansert med studien. Det resulterte i at jeg fikk belyst begreper som *partnerdrap* og *partnervold* fra flere sider, og fikk en bredere forståelse for temaet.

6.5 Forskningsetiske beregninger

Når man gjør en litteraturstudie vil materialet inneholde de essensielle forskningsetiske avklaringer, evalueringer og godkjenninger man trenger for studiet. De beregningene jeg gjør i forhold til omstendighetene jeg analyserer data i, må fortsatt evalueres i tråd med vitenskapelige normer og verdier. I forhold til den forskningen som har blitt gjort, bør jeg som forsker ikke la meg affisere av mitt eget syn, heller ikke favorisere beskrivelser av de fenomenene jeg har studert (Ringdal, 2001, s. 453).

Ettersom det ikke er gjort hverken intervjuer eller observasjoner i denne studien, er det ikke enkelthistorier fra barn selv som har vært vitne til partnerdrap, som kommer frem i det materialet som har blitt brukt. Materialet kan ses utenifra, men den analysen som har blitt gjort i studien, aspirerer etter å forstå resiliensprosessene til disse barna og deres psykososiale fungering. Studien ønsker å få øynene opp for det store behovet for mer utfyllende kunnskap og bevissthet rundt resiliens hos barn som har opplevd traumatiske hendelser. Denne kunnskapen kan danne nye hypoteser som det kan forskes videre på.

6.6 Posisjonen som forsker

Når det er jeg som er den personen som forsker, innhenter datamateriale, analyserer og belyser, er det viktig at jeg har en forståelse for min egen posisjon og egen forforståelse i forskningsprosessen (Dalland, O., 2017, s. 47). Når man skal forske på et tema, vil man alltid ta med seg en fordom eller forforståelse inn i studien. Det kan for eksempel være at man allerede har gjort seg opp en mening om et fenomen på forhånd. Derfor er det viktig at man gjør seg ansvarlig for sin egen forforståelse (Dalland, O., 2017, s. 58).

Når man starter arbeidet med noe man ønsker å forske på, gjør man ikke dette uten å ha gjort seg opp noen tanker på forhånd. Det kan være valg av emne eller hva du som forsker ønsker å finne ut av (Dalland, O., 2017, s. 61). Men det vil alltid finnes en sjanse for at forskerens egne formeninger, fordommer og verdier kan antydes i arbeidet med analysen og tolkningen.

6.7 Metodologiske begrensninger

6.7.1 Pålitelighet

Datamateriale i seg selv skal i utgangspunktet være relevant, men det er også viktig at det materialet som har blitt samlet inn til denne studien er pålitelig (Dalland, O., 2017, s. 60). For de som skal lese studien, er det viktig at det blir klarlagt hvor kunnskapen kommer fra. Datamaterialet er hentet fra pålitelige elektroniske databaser, men prosessen i forhold til søk, sammensetning av kunnskapen, analysearbeidet og fortolkningen, er min ansvarlighet. Jeg har gjort mitt beste for at det engelskspråklige datamaterialet kan bygge bro til norsk faglig forståelse. Alt dette tatt i betraktning, så er det fortsatt muligheter for at visse preg i språket har gjort det slik at ikke all kunnskap har blitt like godt forklart.

6.7.2 Validitet

Når man gjør en litteraturstudie anskaffer man seg kunnskap som er skrevet av andre forskere. Når man snakker om validitet, handler dette om en faktisk måler det en vil måle (Ringdal, K., 2001, s. 96). Det er også viktig at det vi har forsket på og det arbeidet som har blitt gjort, er relevant. Når man anvender litteraturstudie som metode, kan man oppleve mange muligheter i sammensetningen av det datamaterialet man har innhentet. Men uttellingen av forskningsprosessen vil være betinget av de spørsmål som blir stilt i datamaterialet. Materialet er en fremstilling av virkeligheten, og ikke virkeligheten i seg selv. Ettersom det finnes lite forskning på de barna som har vært vitne til partnerdrap og deres resiliensprosesser, så kan man ikke komme til en slutning, men det gir en pekepinn på forhold som bør tas tak i og forskes videre på.

6.8 Litteraturstudie – styrker og svakheter

Å bruke litteraturstudie som metode vil avgrense seg til tidligere forskning og anskaffelse av empiri. I denne masteroppgaven, hvor litteraturstudie har blitt brukt, har dette vært et individuelt prosjekt og jeg-personen har etablert alle inklusjons- og eksklusjonskriterier.

Å bruke litteraturstudie som metode i denne studien har vært begrensende, ettersom datamaterialet har vært lite, men intervju ville blitt svært vanskelig å få til, på grunn av taushetsplikt og etiske hensyn. Litteraturstudie åpner også opp for muligheten for at forskere kan oppnå forskjellige antagelser. Å bruke litteraturstudie som metode er også forbundet med et betydelig søkearbeid og gjennomgang av et anselig antall artikler. Tidsrammen for denne

masteroppgaven har gjort det vanskelig å få til en inngående analyse av datamaterialet som kan finnes, som kan være aktuelt for forskningsspørsmålet. Metoden har allikevel føltet lønnsomt for denne studien. Bruk av nyttige, internasjonale elektroniske databaser har gitt et bra perspektiv og har vært svært anvendelige verktøy.

7 PRESENTASJON AV ARTIKLENE I MATERIALET

Jeg vil nå forklare de ulike studiene i materialet og kort legge frem hovedfunn i de bestemte studiene.

7.1 Studie 1: Children`s Perspectives on Life and Well-Being After a Parental Intimate Partner Homicide (Alisic, E. et al., 2017)

Studien har til hensikt å avdekke barn og unges perspektiver på sitt eget liv etter å ha vært vitne til partnerdrap. Studien har vært spesielt interessert i hvordan barn og unge opplevde sin bosituasjon, sosiale miljø og generelle trivsel.

Når en forelder dreper den andre, blir barn stilt ansikt til ansikt med flere tap. Ikke bare har en av foreldrene blitt drept, den andre forelderens har enten havnet i fengsel eller begått selvmord etter hendelsen. Barnet mister ofte hjemmet sitt, fordi de blir tatt ut av barnevernet å må bo andre steder. Noen ganger mister de også muligheten til å gå på den skolen de har gått i alle år og de kan miste vennene sine. De er barn av en morder og et offer, og i flere tilfeller har de vært vitne til selve drapet eller åstedet hvor ugjerningen ble begått. Disse barna står ovenfor en eksepsjonell kombinasjon av traume, tap og motgang.

Deltakerne i studien var 23 barn og unge i alderen 8 til 24 år. Det var 15 kvinner og 8 menn som var deltakende. Disse barna hadde vært yngre enn 18 år når partnerdrapet fant sted. 21 barn hadde en mor som ble drept, mens 2 hadde en far som ble drept.

De deltakende barna kom fra 14 forskjellige familier, som alle var født i Nederland (for fire av dem, var en av foreldrene født i utlandet). For 17 av barna fantes det informasjon om hvor de hadde vært når partnerdrapet fant sted; 7 barn hadde vært vitne til partnerdrapet eller sett åstedet, 7 barn hadde vært på samme sted, men det var uklart hvor mye de hadde blitt eksponert for og 3 barn var ikke til stede når partnerdrapet skjedde.

Inklusjonskriterier som ble brukt ved inntaksprosedyren var barn som hadde mistet forelder i partnerdrap mellom 2003 og 2012. Man fikk tak i 51 barn gjennom deres formyndere. For 7 av barna følte formynderne hadde barna klarte seg ganske bra, men de var redde for tilbakefall. 10 av barna hadde dårlig fungering i etterkant, og valgte ikke å delta. For 10 av barna var årsaken for og ikke delta i studien uklar, for 8 av barna deltok voksne i studien som informanter (men ikke barna selv) og 16 barn endte opp med å delta selv. Etter at alle

inkluderte stress, konflikter mellom familiemedlemmer og utrygghet. Den største variasjonen man så i studien var i forhold til barns eget selvbilde, følelser for sine biologiske foreldre og perspektivet deres på det bredere familiemiljøet. Dette var veldig varierende fra deltaker til deltaker, også mellom søsken.

7.1.1 Studiens hovedfunn

7 av deltakerne var kritiske til eller hadde negative opplevelser med hjelpeapparatet. Et viktig punkt var at flere syntes at for mange hjelpeinstanser var involvert, og at det ble for overveldende. Samtaler med barna i studien viste hjelpeapparatets mangel på kontinuitet, med flere utskiftninger av formyndere, de ble flyttet fra instans til instans og utskiftninger av de som hadde ansvaret for saken deres.

Å se barns perspektiver er et viktig hensyn å ta for profesjonsutøvere som skal jobbe med disse barna som har vært vitne til partnerdrap. På den ene siden understreker det barns evne til å gjøre vurderinger rundt viktige aspekter av eget liv. På den andre siden styrker dette behovet for å utforske barns synspunkter, siden det er usannsynlig at forventninger til barns behov eller perspektiver er nøyaktige, hvis man ikke spør dem direkte.

Å se barns perspektiver er et viktig hensyn å ta for profesjonsutøvere som skal jobbe med disse barna som har vært vitne til partnerdrap. På den ene siden understreker det barns evne til å gjøre vurderinger rundt viktige aspekter av eget liv. På den andre siden styrker dette behovet for å utforske barns synspunkter, siden det er usannsynlig at forventninger til barns behov eller perspektiver er nøyaktige, hvis man ikke spør dem direkte.

7.2 Studie 2: Partnerdrap i Norge 1990 – 2012, en mixed methods studie av risikofaktorer for partnerdrap (Vatnar, Solveig Karin Bø, 2015)

Følgende studie hadde som formål å undersøke om, ved å bruke strukturerte risikovurderingsinstrumenter i gjennomgang av straffedokumenter for alle partnerdrap i Norge (i perioden 1990-2012), og ved å innhente informasjon om subjektive risikovurderinger gjennom intervju med etterlatte, kunne bidra til mer presis kunnskap om hvordan personer og situasjoner med høy risiko for partnerdrap kan identifiseres.

Alle partnerdrap i Norge i perioden 1990-2012 som var rettskraftige 31. desember 2013, ble inkludert i undersøkelsen. Det kvalitative datamaterialet besto av intervjuer med et stratifisert

utvalg etterlatte etter partnerdrap, om deres observasjoner av risiko og forvarsel i den enkelte saken.

7.2.1 Studiens hovedfunn

Resultatene kunne oppsummeres i tre hovedfunn:

- Flertallet av partnerdrapene i Norge ble begått av menn som hadde utøvd vold i parforholdet
- Partnerdrap i Norge rammer sosialt skjevt. Marginaliserte grupper var mest utsatt.
- Etterlatte ble ikke tatt tilstrekkelig på alvor når de formidlet den risikoen de observerte, til politi, helsevesen og hjelpeapparat.

I 71 % av partnerdrapene i Norge var det, i strafferettsdokumentene registrert en eller flere partnervoldsepisoder før drapet. I 51 % av alle partnerdrapene var det registrert mer enn fem partnervoldsepisoder. Disse resultatene samsvarte med internasjonale partnerdrapsstudier som viste at det hadde vært tidligere partnervold i 65-80 % av alle partnerdrap, og med internasjonale studier som viste at imellom 25-65 % av partnerdrapene har det vært gjentatt partnervold.

Marginaliserte grupper, med det til felles at de hadde problemer på flere levekårsarenaer, var mest utsatt for partnerdrap, både som gjerningsperson og offer.

Bekymringen som de nærstående hadde før drapet, ble i liten grad formidlet til helsevesen, politi og hjelpeapparat. De etterlatte som hadde formidlet bekymring for partnervold og drap, opplevde at alvorret ikke ble forstått av politi, helsevesen og hjelpeapparat.

7.3 Studie 3: Annual Research Review: Positive Adjustment to Adversity – Trajectories of Minimal-Impact Resilience and Emergent Resilience (Bonanno, G., Diminich E., 2013)

Denne undersøkelsen har til hensikt å vurdere noen av de viktigste forskjellene i konseptualisering av resiliens etter kronisk motgang, mot resiliens etter enkeltstående traume. Deretter skulle det beskrives noen av de misforståelsene som har utviklet seg vedrørende disse konstruksjonene. For å organisere diskusjonen, ble begrepene «emergent resilience» og «minimal-impact resilience» tatt i bruk for å representere baner av positiv justering i disse to domene.

I denne artikkelen undersøkte man den økende forskningen på resiliens, i forhold til traumatiske livshendelser og de faktorer som predikerer det. Man vurderte hvordan resiliens, i forhold til traume kan defineres, og noen av de misforståelsene som finnes rundt konstruksjonen.

Disse misforståelsene rundt definisjonen kan til dels tilordnes det faktum at den psykologiske studien av resiliens opprinnelig var fokuset i litteraturen om kronisk motgang hos barn, og deretter har den bare migrert til voksenlitteraturen om enkeltstående traume. Fordi enkeltstående traume er fenomenologisk forskjellig fra kronisk motgang, men allikevel, gjorde studien av resiliens i forbindelse med traumatiske livshendelser, imidlertid en grad av konseptuell justering.

7.3.1 Studiens hovedfunn

Fokuset for studien var spesielt på «minimal-impact resilience», og man gjennomgikk de siste fremskrittene i statistisk modellering av latente baner som har påvirket den nyeste forskningen vedrørende «minimal-impact resilience» hos både barn og voksne. Dette gjelder også de variablene som predikerer det; demografiske variabler, eksponering, forhenværende og nåværende stressorer, ressurser, personlighet, positivitet, håndtering og vurdering og fleksibiliteten i håndtering og følelsesregulering.

Forskningen på «minimal-impact resilience» har vist seg å være under utvikling. Ytterligere forskning er nødvendig med implikasjoner for et flertall av analysemetoder for å belyse prosessene som kan redusere eller motvirke virkningen av traumatiske livshendelser i forskjellige utviklingsstadier.

Så langt man vet, er det ingen publisert forskning som ennå har undersøkt nevropsykologiske parametere, spesifikt i forhold til «minimal-impact» eller i forhold til alle typer longitudinelle eller prospektive systemer. Slike funn vil vise seg å være enormt viktig for å belyse mekanismer som kan være til hinder for «minimal-impact resilience».

7.4 Studie 4: Annual Research Review: Resilience – Clinical Implications (Rutter, M., 2013)

Denne undersøkelsen ønsket å se på resiliens og kliniske implikasjoner.

Resiliens kan bare utledes hvis det har vært testing av miljømessige intervensjoner av risiko og kvantifisering av grad av risiko. Bruken av «naturlige eksperimenter» for å teste miljømessig intervensjon ble kort diskutert. Litteraturen ble deretter vurdert i forhold til funksjoner som er knyttet til resiliens, når det gjelder a) de som er nøytrale eller risikable i fravær av risikoopplevelsen (adopsjon), b) kort eksponering for risiko og inokulasjonseffekter, c) mentale egenskaper (som planlegging, selvregulering eller selvfølelse), d) funksjoner som fremmer de mentale egenskapene, e) vendepunktseffekter, f) interaksjoner mellom gener og miljø, g) sosiale relasjoner og bidragende effekter, h) resiliens-biologi.

7.4.1 Studiens hovedfunn

Resultatene av undersøkelsen kan oppsummeres i fem hovedfunn:

- Resiliens kan fremmes ved kontrollert eksponering for håndterbare utfordringer og påkjenninger, i stedet for gjennom unnvikelse.
- Beskyttelsesfaktorer kan også komme fra erfaring, som adopsjon, som er nøytrale eller risikable i fravær av risiko.
- Fordeler kan avhenge av mentale egenskaper som planlegging, selvrefleksjon, selvfølelse og suksessområder utenfor familien (for eksempel skolen) kan fremme disse funksjonene.
- Sen gjenoppretting fra tidligere motgang kan stamme fra vendepunktsopplevelser som «kniver seg» forbi og gir nye muligheter
- Individuelle forskjeller som respons til motgang kan gjenspeile biologiske veier som er påvirket av genene.

Kliniske implikasjoner vurderes med hensyn til a) konseptuelle implikasjoner, b) forebygging og c) behandling. Resiliensfunn kan ikke oversettes inn i et klart program for forebygging og behandling, men det gir noen ledetråder som fokuserer på dynamiske syn om hva som involveres når man skal overvinne alvorlige negative erfaringer.

7.5 Studie 5: Relationships Between Different Types of Maltreatment During Childhood and Adjustment in Adulthood (Higgins, D., McCabe, M., 2000)

Denne studien ønsket å evaluere sammenhengen mellom fem ulike typer mishandling rettet mot barn (seksuelt misbruk, fysiske overgrep, psykologisk mishandling, omsorgssvikt, vitne til vold i familien), i en samfunnsgruppe bestående av kvinner og menn. Forholdet mellom den rapporterte opplevelsen av disse formene for mishandling i barndommen, familiens egenskaper under barndommen og nåværende psykologisk tilpasning (traumesymptomatologi og avskrivning av selvet) ble vurdert.

Deltakerne i studien var en gruppe voksne kvinner og menn (128 kvinner, 46 menn og en respondent som ikke hadde spesifisert kjønn i spørreskjema sitt) som svarte på en anonym spørreundersøkelse. Gjennomsnittsalderen på respondentene var 31,46 år. 66,9 % av respondentene beskrev seg selv som australiere, 30 % som europeere, 1,7 % fra New Zealand, 1,1 % indere og 0,3 % Aboriginer.

Deltakerne i studien fikk et spørreskjema, som bestod av en mengde med grader. Fire variabler ble vurdert: a) demografiske karakteristikk, b) familiære karakteristikk, c) opplevelser av mishandling i barndommen og d) grad av nåværende fungering.

7.5.1 Studiens hovedfunn

Ut i fra den hypotesen som ble satt, viste studien at familiære karakteristikk predikerte mishandlingsresultatet og tilpasning, og mishandlingsresultatet predikerte tilpasning etter kontrollering av familiemiljø. Det var høye korrelasjoner mellom scoren på de fem mishandlingsskalaene. Resultatet understreket behovet for å vurdere alle former for mishandling når man ser på forholdet mellom mishandling til tilpasning og betydningen av familiemiljøet i barndommen for den langvarige tilpasningen og fungeringen til voksne.

Den signifikante korrelasjonen mellom alle mishandlingsskalaene foreslår at, hvis en voksen person har opplevd en type mishandling eller omsorgssvikt i løpet av barndommen, er det en høy sannsynlighet for at han eller hun også har opplevd andre typer mishandling. Dette støtter hypotesen som sier at, i stedet for at mishandling skjer isolert, vil flere typer av mishandling ofte sameksistere. Det vil sannsynligvis være individuelle forskjeller for hvordan hver enkelt person responderer til de samme hendelsene, men den store graden av overlapping mellom

typer mishandling som ble funnet i denne studien, kan gi en forklaring for mangelen på mishandlings-spesifikke utfall som ble gjort tydelig i denne og tidligere studier.

7.6 Studie 6: Children`s Mental Health and Well-Being After Parental Intimate Partner Homicide – A Systematic Review (Alisic, E., Krishna, R., Groot, A., Frederick, J., 2015)

Denne studien ønsket å syntetisere den empiriske litteraturen som sier noe om barns mentale helse og trivsel etter å ha vært vitne til partnerdrap. Potensielle risiko- og beskyttelsesfaktorer for barns fungering inkluderte 10 kategorier av karakteristikk, slik som; familiens kulturelle bakgrunn, om barnet var vitne til drapet og grad av konflikt mellom familien til gjerningspersonen og familien til offeret. Studien integrerte funnene inn i en konseptuell modell for risikofaktorer, hvor ønsket var å lede til klinisk refleksjon og videre forskning. Spørsmålene som var basen for denne studien var;

- Hvilke teoretiske og metodiske tilnærminger har blitt brukt for å studere barns mentale helse og trivsel etter å ha vært vitne til partnerdrap?
- Hvilke utfall av mental helse og trivsel har blitt identifisert hos barn som har mistet foreldre i partnerdrap?
- Hvilke potensielle risiko- og beskyttelsesfaktorer for barns fungering etter partnerdrap har blitt identifisert?

7.6.1 Studiens hovedfunn

Et systematisk søk identifiserte 17 relevante fagfelleverderte artikler. Studien registrerte den teoretiske bakgrunnen, metodologi og de samlede karakteristikkene for studiene. Deretter ekstraherte man ut alle barns utfall, samt risiko- og beskyttelsesfaktorer. Barns utfall hadde bred variasjon, og inkluderte psykologiske, sosiale, fysiske og akademiske konsekvenser (for eksempel PTSD, problemer med tilknytning, endringer i vekt og appetitt og dårligere karakterer i skolen).

Det finnes generiske modeller for barns fungering etter å ha opplevd traume eller tap, men disse mangler spesifisitet i forhold til de unike utfordringene når det kommer til barn som har vært vitne til partnerdrap. En konseptuell modell som gir et bilde på de faktorene som har noe å si for barns fungering etter et partnerdrap, vil tillate empirisk testing og kan tjene som et rammeverk for strukturerte beslutninger frem til slik testing har blitt gjennomført.

7.7 Oversikt over inkluderte studier

	Årstall	Forfatter	Antall deltakere	Deltakernes alder	Data/metode	Hovedproblemstillinger
7.1	2017	Alisic, E. Groot, A. Snetselaar, H. Stroeken, T. Hehenkamp, L. van de Putte, E.	23 barn og unge fra 14 forskjellige familier	8 til 24 år	Empirisk studie	Belyse barn og unges perspektiver på eget liv etter et partnerdrap. Spesielt deres bosituasjon, sosiale miljø og generelle trivsel
7.2	2015	Vatnar, Solveig Karin Bø	12 deltakere. 9 kvinner og 3 menn	Over 18 år	Empirisk studie	Undersøke om, ved bruk av strukturerte risikovurderingsinstrumenter, hvordan de personene og situasjonene i Norge med høyest risiko for partnerdrap kan identifiseres (og et ønske om mer presis kunnskap)
7.3	2013	Bonanno, G. Diminich, E.	-	-	Teoretisk studie	Vurdere noen av de viktigste forskjellene i konseptualiseringen av resiliens etter kronisk motgang vs. resiliens etter isolert traume.
7.4	2013	Rutter, M.	-	-	Teoretisk studie	Vie oppmerksomhet til noen av de viktigste, kliniske implikasjonene, i forhold til funn av resiliens
7.5	2000	Higgins, D. McCabe, M.	175 deltakere. 128 kvinner, 46 menn og en respondent som ikke spesifiserte kjønn i sitt svar	15 til 64 år	Empirisk studie	Evaluere de innbyrdes forholdene mellom fem forskjellige typer mishandling, og se på forholdet mellom mishandling som barn og psykologisk tilpasning som voksen
7.6	2015	Alisic, E. Krishna, R. Groot, A. Frederick, J.	17 fagfellevurderte artikler	-	Teoretisk studie	Syntetisere den empiriske litteraturen som omhandler barns mentale helse og trivsel etter partnerdrap.

8 VURDERINGER RUNDT INKLUDERTE STUDIER I MATERIALET

Studiene i materialet er en blanding av kvalitative og kvantitative studier. De kvantitative studiene er gjennomført i Nederland, Norge og Australia. Undersøkelsene som ble gjort i forhold til de kvantitative studiene var; semi-strukturert intervju (Alisic, et.al., 2017), mixed methods studie/convergent parallell design (Vatnar, S., 2015) og spørreskjema (Higgins, D., McCabe, M., 2000). Det finnes ingen sammenhengende kohort i de kvantitative studiene. Deltakerne ble hentet inn fra; 1) the Psychotrauma Centre of the Wilhelmina Children`s Hospital, the Child Care and Protection Board og ikke-kliniske grupper (Alisic, et.al., 2017), 2) Strafferettsdokumenter fra alle rettskraftige partnerdrap i Norge, i perioden 1990-2012 (Vatnar, S., 2015) og 3) 29 forskjellige samfunnsorganisasjoner og sosialtjenester i Victoria, Australia (Higgins, D., McCabe, M., 2000). I studie 7.1 var symptombelastningen kjent hos tre av deltakerne (Alisic, et.al., 2017), i studie 7.2 var risikofaktorer kjent (Vatnar, S., 2015) og i studie 7.5 var symptombelastningen ikke kjent (Higgins, D., McCabe, M., 2000). Fokuset i de kvantitative undersøkelsene har vært barns perspektiver på eget liv og fungering etter partnerdrap, mer presis kunnskap om hvordan personer og situasjoner med høy risiko for partnerdrap kan identifiseres og se på forholdet mellom mishandling som barn og psykologisk tilpasning som voksen. I de kvalitative undersøkelsene har fokuset vært på konseptualiseringen av resiliens (kronisk motgang vs. isolert traume), kliniske implikasjoner i forhold til funn av resiliens og syntetiseringen av litteratur som omhandler barns mentale helse og trivsel etter partnerdrap. I studie 7.1 er utredningen av PTSD i henhold til standardiserte manualer DSM-IV (Silverman, W., Albano, A., 1996). I studie 7.2 registreringen av voldsrisiko i henhold standardiserte manualer DA-R20 (Danger Assessment R20), SARA (Spousal Assault Risk Assessment) og SIVIPAS (Severe Intimate Violence Partner Risk Prediction Scale (Vatnar, S., 2015, s. 13)). I studie 7.5 ble traumesymptomatologien vurdert i henhold til standardiserte manualer TSC-40 (Briere, J., Runtz, M., 1989). To av studiene er utarbeidet av forskergrupper som har to samsvarende medlemmer, men de er utarbeidet på forskjellig årstall, og den ene er en empirisk studie, mens den andre er en teoretisk studie.

I studie 7.2 ble en søknad sendt til Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM) i forhold til at opplysninger fra straffesaksdokumentene kunne utleveres og benyttes til dette forskningsprosjektet. Tre vilkår måtte være oppfylt for benyttelse av helseopplysninger i forskning uten samtykke;

1. Det er vanskelig å innhente samtykke
2. Forskningen er av vesentlig interesse for samfunnet
3. Deltakernes velferd og integritet skal ivaretas

NEM valgte å vurdere prosjektet etter de tre vilkårene, og etter en omfattende søkeprosess, fant NEM at de tre vilkårene for å benytte helseopplysninger i forskning uten samtykke måtte anses som oppfylt (Vatnar, S., 2015, s.37).

8.1 Svakheter ved materialet

Studie 7.1 består av kvalitativt intervju med barn og unge i alderen 8 til 24 år og benytter selvrapporterte data i forhold til perspektiver på deres egne liv (spesielt bosituasjon, sosiale miljø og generell trivsel) etter et partnerdrap. Selv om disse intervjuene ble gjennomført av tre profesjonsutøvere innenfor mental helse i deltakernes hjem og de ble skreddersydd til hver enkelt persons utviklingsnivå, er det fortsatt en fare for potensielle feilkilder. Det kan bli vanskelig å sammenligne respondentenes svar, fordi deltakerens spørsmål kan bli forskjellig ettersom de er tilpasset hver enkelt respondent. Alle intervjuene ble også tatt opp på lydbånd, og det kan oppfattes truende på deltakerne, kanskje spesielt de yngste.

I studie 7.2 er ikke offer og gjerningsperson alltid tilgjengelig for dem som skal gjøre risikovurderingene, og da må de fleste risikovurderingsinstrumenter fokusere på faktorer som er tilgjengelig i ulike registre hos politiet. De må også fokusere på informasjon som kan innhentes gjennom komparentopplysninger, både for offer og gjerningsperson.

Når det skjer et partnerdrap, har man ingen mulighet til å få en samtale med offeret, og i de fleste tilfeller ønsker ikke gjerningspersonen å bidra med informasjon.

I studie 7.5 ble en spørreundersøkelse gjennomført av en gruppe respondenter. De ble rekruttert fra 29 forskjellige samfunnsorganisasjoner og sosialtjenester i Victoria, Australia. Denne spørreundersøkelsen var anonym og skjemaene ble lagt ut hos de forskjellige organisasjonene og sosialtjenestene. Denne studien hadde også valgt noen eksklusjonskriterier for sine spørreundersøkelser. Disse var; a) lokalene måtte ha et venterom hvor respondentene

kunne sitte mens de svarte på spørsmålene, eller b) de måtte være en organisasjon hvor mennesker ofte kom innom, slik at de kunne ta med seg og levere et spørreskjema, uten alt for mange ulemper. Ettersom disse selvpålagte eksklusjonskriteriene ble satt i verk, er det en fare for at utvalget ikke blir representativt for det generelle samfunnet. En annen ulempe er også at man ikke kan innhente tilleggsopplysninger fra respondentene og at det ikke blir lett å oppklare misforståelser.

8.2 Evaluering av materialet med hensyn til metodisk verdi

Det er flere utfordringer ved det innhentede materialet som må avklares. Det mest åpenbare er at det finnes alt for lite forskning som har blitt gjort på barn som har vært vitne til partnerdrap og deres resiliensprosesser imot tilfredsstillende psykososial fungering. Som nevnt tidligere, finnes det generiske modeller for barns fungering etter å ha opplevd traume eller tap, men disse mangler spesifisitet i forhold til de unike utfordringene når det kommer til barn som har vært vitne til partnerdrap (Alisic, E., et.al., 2015, s. 329).

Mye av materialet representerer teoretiske studier. De kvantitative studiene representerer utvalg som 1) ikke har noen sammenhengende kohort, 2) studier med selvalgte eksklusjonskriterier som muligens gjør utvalget lite representativt og 3) samtaler med offeret er ikke mulig når det kommer til partnerdrap, og derfor kan datamaterialet for forskning når det kommer til risikovurderinger, bli minimalt.

Rekrutteringen til studie 7.5 ble gjort ved å henge opp en plakat som «reklamerte» for en studie i forhold til barndomsrelasjoner, familiefunksjoner og fungering hos voksne, over en bunke med spørreskjemaer og en boks som respondentene anonymt kunne levere skjemaene. Som nevnt ovenfor, gjør dette, i kombinasjon med de selvpålagte eksklusjonskriteriene, utvalget lite representativt.

Barn kan barn ha en tendens til å bli glemt og usynliggjort når det kommer til saker som omhandler partnerdrap. Det blir snakket masse om gjerningspersonen og om offeret, mens barna blir oversett og får ofte ikke den hjelpen de behøver tidlig nok (Eriksson et al., 2010, s. 209). Men det er så viktig og ikke avvise disse barna og deres stemme. Hvis man ikke ser og definerer de risikofaktorer som disse barna lever med, kan det være med på å gi en økt forventning for negativ psykososial utvikling i deres videre livsløp (Gjertsen, P., 2013, s. 43).

Dette er en tilnæringsmåte som konkretiserer hvem som er deltakende i disse studiene, hvem som velger og ikke bidra med informasjon og hva som blir utfallet av visse eksklusjonskriterier. Bruken av metode vil da gjøre at man argumenterer om man klarer å fremskaffe den kunnskapen som stemmer overens med hva studiene ønsker å undersøke i utgangspunktet. Alt tatt i betraktning, så vil man allikevel hevde at det finnes så begrenset materiale på barn som har vært vitne til partnerdrap og deres resiliens, at den kunnskapen som kommer frem i materialet og videre forståelse gir grunnleggende opplysninger om en gruppe med barn som vi vet alt for lite om.

I forhold til den fremgangsmåten som ble brukt i mixed methods studien til Solveig Vatnar (2015) består studien av kvantitative datamateriale, som er en systematisk gjennomgang av strafferettsdokumentene i hver partnerdrapssak, mens det kvalitative datamaterialet består av intervjuer med et stratifisert utvalg etterlatte etter partnerdrap. Ambisjonen ved å bruke dette designet, er at man anskaffer seg ulike, men komplementære data på samme tema.

Det er ingen alt for store utfordringer å se, i forhold til overføring av kunnskapen til norske forhold. Resiliensprosesser hos barn er individuelle, og man kan ha forskjellige opplevelser i forhold til samme type traume, uansett hvor man befinner seg i verden.

Både i Norge, Australia og Nederland har barn mulighet til å besøke den av foreldrene som sitter i fengsel etter et partnerdrap.

Det som kan fremkomme av forskjeller er barns oppvekstbetingelser, foreldrerollen, oppdragelse og likestilling i hjemmet. Også oppfatningen av familien som system kan være en ulikhet. Disse divergensene kan gjøre sitt for å svekke oppdagelsene. Det innhentede datamateriale tatt i betraktning, så har jeg ikke nok fakta til å analysere disse forbindelsene noe nærmere.

[8.3 Slutning over materialet](#)

Det materialet man endte opp med er beskjedent, og til en viss grad homogent, når det kommer til type risiko- og beskyttelsesfaktorer, sosioøkonomiske og demografisk data. Som nevnt tidligere, trengs det en konseptuell modell for å få frem behovene de barna som har vært vitne til partnerdrap har.

Profesjonsutøvere som skal jobbe med disse barna i etterkant trenger evidensbaserte anbefalinger som kan guide dem i deres beslutninger og intervensjoner i forhold til de barna

som har opplevd partnerdrap. Generiske modeller eksisterer, men de mangler spesifisitet når det kommer til utfordringer som disse barna har. Får man nedtegnet en konseptuell modell vil det være med på å få til empirisk testing, og kan være et rammeverk for strukturerte beslutninger.

Komposisjonen av materialet utfordrer konstallasjonen av de funn som har blitt gjort, og det kan være med på å svekke studiens overføringsverdi og betydning. Det innhentede materialet anmoder allikevel å henvende seg til referanser som kombinerer eller stiller spørsmål for videre forskning og fortolkninger.

Begrepsvaliditeten rundt begrepet resiliens og studiens teoretiske grunnprinsipp, åpner for å aktivere studiens analyse og forståelse. Materialet kan følgelig gjøre sitt for positive vurderinger når det kommer til barns resiliensprosesser i møte med traume innenfor tematikken, selv om materialet har vært beskjedent.

9 SAMMENFATNING OG VARIANS OVER FUNN FRA MATERIALET

9.1 Vesentlige funn i materialet i forholdet mellom barns resiliens og barns opplevelse av traume

Normalt når det oppstår et traume, vil virkningen av dette være en sjokkreaksjon. Ofte vil den ikke være langvarig, og et av de største fysiske og psykiske kjennetegnene vil være angst. Men traumatiske opplevelser vil variere, i forhold til om det er isolert traume (partnerdrap) eller kronisk motgang (mishandling over lengre tid, borgerkrig, fattigdom).

I det materialet som eksisterer, finner man lite til ingen kulturelle forskjeller når det kommer til stressreaksjoner påfølgende et traume. Symptomer på PTSD, beskyttelsesfaktorer og resiliens i seg selv som begrep, har vært som en rød tråd gjennom hele materialet.

Når det kommer til resiliens og traume, vil barns muligheter for å få en tilfredsstillende psykososial fungering i etterkant være tett forbundet med autonomi, lysten til å lære, evne til selvrefleksjon og konflikttoleranse. Dette er uavhengig av barns emosjonelle og sosiale ferdigheter. Selv om dette er uavhengig av hverandre, er det viktig at man også ikke tenker enten-eller, spesielt når det kommer til små barn.

Det viktige blir å søke etter mer kunnskap, slik at vi kan få en bedre forståelse om hvordan barn evner å leve med opplevd traume, og hva som gjør at noen får en tilfredsstillende fungering, til tross for å ha opplevd en så traumatisk hendelse som partnerdrap. Man må komme til en økt forståelse av det avanserte forbindelsen mellom barnet og situasjonen.

9.2 Harmoniske og disharmoniske familier

I de fleste tilfeller kan man se en sammenheng mellom partnervold og barns utvikling. Når barn er vitne til konflikter, vold og mishandling mellom foreldrene, har det vært en intens indikator for barns atferds- og følelsesmessige problemer. Disse faktorene har også blitt regnet som destruktive for barns sosiale, følelsesmessige og intellektuelle utvikling. Det gir langt på vei en økt risiko for de barna som lever i disharmoniske familier, å utvikle symptomer på psykopatologi.

I noen tilfeller hvor barn er vitne til partnervold, kan det være vanskelig for dem å skulle ta stilling til hvem sin side de skal stå når det kommer til håndgemeng mellom foreldrene. Far kan skyldes på mor å si at det er noe hun har gjort som er grunnen til at han slår, og mor kan skyldes på far. Barn kommuniserer ofte at de er glad i far, selv om han slår mor, men de er i samme åndedrag også redd for han.

I studie 7.1 (Alisic, E., et.al., 2017) hvor det ble spurt om barn og unges ønske om å bygge opp igjen og opprettholde et forhold til gjerningspersonen som hadde blitt fengslet etter partnerdrapet, var dette ofte fraværende i deres narrativer. Grunner for at noen barn fortsatt var i kontakt med forelderen som satt i fengsel, var overveiende fordi hjelpeapparatet rundt eller gjerningspersonens familie hadde lagt opp til at det var mulig, og barna «just went with it» (og noen var også fornøyd med at det var slik). Men i kliniske sammenhenger, har man også møtt barn som ytret et ønske om kontakt fordi de savnet forelderen sin.

De voksne i barnas nærmeste miljø (for eksempel gjerningspersonens eller offerets familie) kan i noen tilfeller overstyre barna i forhold til hva som ville være best for dem i forhold til kontakten med gjerningspersonen. Uansett hva slags holdninger barn og unge har til dette spørsmålet, er det viktig at de ikke blir tvunget til kontakt hvis de ikke ønsker det, eller at de blir nektet kontakt hvis det er mulig.

9.3 Forskjeller ved isolert traume vs. kronisk motgang

Som nevnt tidligere i studien, beskrev professor i klinisk psykologi George Bonanno to typer resiliens; *emergent resilience* handlet om hvordan man ser på resiliens etter alvorlige risikohendelser som kronisk fattigdom, tap av foreldre, borgerkrig og naturkatastrofer.

Minimal impact resilience er hvordan man ser på resiliens etter milde typer risikohendelser, slik som tap og traume eller andre akutte hendelser. Disse hendelsene skjer som isolerte stressorer, i et ellers så normativt miljø (Bonanno, G., Diminich, E., 2013, s.379-380).

Konstruksjonen av psykologisk resiliens kan bety så mange ting, og man ser forskjeller på resiliens om konteksten er isolert traume eller kronisk motgang. Det er samtidig viktig å påpeke at forskningen som er gjort på minimal impact resilience fortsatt er pågående.

Man ser også viktigheten med å skaffe seg et bredere perspektiv, som potensielt kan bidra til å få ekstreme synspunkter inn i perspektiv. Isolert traume kan forårsake stor psykisk skade.

Faktisk, så viser de samme modellene som demonstrerer minimal impact resilience, konsekvent grad av kronisk dysfunksjon og fungering. At disse, tilsynelatende forskjellige veiene går sammen, er et empirisk faktum.

Det siste tiåret har det også blitt forsket mer på nevrologien bak resiliens, og det fokuseres i stadig større grad på hvordan disse prosessene påvirker respons på stressorer og hvordan de påvirker helse og dysfunksjon.

9.4 Resiliens og interaksjon

Flere studier har sett på om det finnes en forskjell mellom generelle og spesifikke beskyttelsesfaktorer. Dette er noe som kan være vanskelig å påvise statistisk.

Når barn opplever situasjoner som er svært vanskelig, kan eksempler på beskyttelsesfaktorer være å overgi seg til situasjonen, bygge en utopisk oppfatning om seg selv og/eller miljøet rundt. De kan også velge å gå nummen og ikke kjenne etter på følelsene som oppstår, og dette kan være nødvendig for og faktisk kunne stå oppreist i stormen. Tidligere har man kanskje sett på disse beskyttelsesfaktorene som risikofaktorer, men disse formene for respons kan virke inn positivt for tilfredsstillende fungering senere. Men i det daglige livet er disse strategiene for mestring forbundet med negative løsninger og utvikling av fysiske og psykiske symptomer. Derfor er det viktig å tenke at hvordan man ser på resiliens og generell positiv fungering, ikke alltid gir samme utfall.

Flere studier viser også at enkelte beskyttelsesfaktorer går igjen, men parallelt må det også spesifiseres at hva som er beskyttelsesfaktorer vil være vekslende, avhengig av hva slags risikofaktorer barnet opplever og hvordan de individuelt reagerer på dem.

I det senere har man også begynt å se mer på hvordan barns genetikk påvirker deres respons til traumatiske hendelser. Man har også ønsket å se på under hvilke genetiske forbehold noen risikoeksponerte barn ikke utvikler like mange og mye psykiske problemer som andre risikoeksponerte barn. Hensikten med en slik studie er å se på varianser i gener som vil ha en effekt på disposisjonen overfor de bestemte miljøfaktorene som eksisterer.

9.5 Barns resiliensprosesser og hjelpeapparatet

Som profesjonsutøver er det viktig at man konsentrerer seg om barnet, at man lytter og at man stiller de viktige spørsmålene når man skal jobbe tett med barn som har vært vitne til traumatiske hendelser. Her er det også viktig med et tett samarbeid mellom de forskjellige instansene som er tett på barnet, slik som skole/barnehage, politi, barnevernet, helsetjenester og psykososiale tjenester (Gjertsen, P., 2013, s. 224). Man kan synliggjøre barna og deres beretninger om det de har opplevd i hjemmet, hvis dette samarbeidet jobber for barnets beste. En viktig faktor her blir da at man er avhengig av at de sårbarhets- og risikofaktorer som er tilstede blir fanget opp på et tidlig tidspunkt, slik at hjelpeapparatet og profesjonsutøverne blir en hjelpekilde som kan skape positiv endring og utvikling i barnets liv.

Hjelpeapparatet og alle profesjonsutøvere bør ha som sin hensikt å hjelpe barna til å bli bedre rustet til å takle risikosituasjoner i livet. Disse sårbare og utsatte barna trenger å lære å kjenne på følelsesmessig støtte, sosial stødighet og gunstig stimulering (Borge, A., 2018, s. 34). Barn som opplever traumer trenger spesiell hjelp, og da er det viktig at sentrale tiltak settes i verk. Dessverre er det dokumentert at det her i Norge ikke finnes noen særskilt agenda for de barna som opplever partnerdrap. Barnepsykolog Magne Raundalen, som er tilknyttet Senter for Krisepsykologi i Bergen, har tidligere sagt at «myndighetene bør etablere et kontor som har spesialansvar for dem som opplever at en forelder går i graven og den andre i fengsel, og som sørger for at oppfølgingen av dem blir satt i system» (Quist, C., Matre, J., Brenna, J., 2016).

9.6 Resiliens og fungering i voksen alder

Det er få studier som har blitt gjort som vurderer forholdet mellom mishandlinger påført i barndommen og psykologisk fungering i voksen alder.

Når man snakker om resiliens hos barn er man svært opptatt av å se på alle risiko- og beskyttelsesfaktorer og finne gode tiltak som kan hjelpe med den psykososiale fungering. Når man ser på resiliens hos voksne legges ikke alltid det samme harde arbeidet ned for deres psykososiale fungering. Man har lett for å si «det går nok over» og forventer at ting skal løse seg «av seg selv».

I løpet av et livsløp opplever man mange livshendelser, både positive og negative. Selv om et liv kan være fullt av negative opplevelser, er det alvorlighetsgraden av dem som betyr noe. Det å oppleve omsorgssvikt som barn, å være vitne til partnerdrap og følgelig måtte flytte fra sitt hjem og sine nære venner, er ting som vil øke sjansen for alvorlige psykiske problemer. Det som her er fint med resiliensforskningen, er at den analyserer både livshendelser og vendepunkt i livet som er med på å skape seirende livsløp, stabile livsløp og forverrede livsløp. Hvis man skal forstå hvordan mennesker utvikler seg og hvordan resiliensprosessene foregår fra barndom og i voksen alder, må man se på vendepunkter i livet, hva som gjør at forandring skjer, i hvilken retning forandringene går og hva som er årsak til endring.

Studier viser at flertallet av barn som har opplevd negative livshendelser vil få en tilfredsstillende psykososial fungering i voksen alder. Samtidig betyr ikke dette at man skal vente med å sette i gang forebyggende tiltak for barn i risikomiljøer. Det man vet om de

eksisterende risikofaktorene skal alltid skape bærebjelken for igangsettingen av tiltak. Selv om man opplever traumatiske hendelser i ung alder, kan dette rettes opp.

9.7 Barns vennskap som beskyttelses- og mestringsfaktor

Resiliens utvikles i sosiale interaksjoner med andre fra man er veldig liten. Energien i et vennskap blottlegger formidable egenskaper som oppmuntrer barns selvbilde, sosiale forståelse og utviklingsløp. Barns vennskap (og vennskap generelt) identifiseres gjennom aspekter som nærhet, tillit, trygghet og evnen til å lytte til hverandre. Når barn opplever vonde ting hjemme, som for eksempel å være vitne til vold mellom foreldrene, synes noen det er godt å kunne ha en venn og åpne hjertet sitt til og snakke om de bekymringer og vonde følelser en kan sitte inne med. Det som blir viktig er at barnet har personer utenfor familien som er av stor betydning for dem, som ser deres behov og som støtter opp under deres mestring. Vennskap er en av de tingene barn tyr til når ting blir vanskelig. I noen tilfeller kan vennskap ha mer å si for barns psykososiale fungering etter en traumatisk hendelse, enn den akutte hjelpen de får fra hjelpeapparatet. Vi blir styrket av de mennesker som er rundt oss, og det gjelder både barn og voksne. Vennskap og de sosiale relasjonene et barn deltar i, er viktig for den sosiale utviklingen hos barnet.

9.8 Opphopning av risikofaktorer

Noen ganger kan det forekomme at problemer og stressorer ikke blir tatt hånd om, og det ene besværligheten etter den andre hoper seg opp. Dette kan for eksempel gjelde når barn blir vitne til partnerdrap. Dette er en traumatiserende hendelse som rammer et barn svært hardt. Hvis barnet allerede har levd i en disharmonisk familie, hvor han eller hun har vært vitne til partnervold mellom foreldrene og andre underliggende utfordringer, danner dette en kumulativ risiko. Ved en slik opphopning av risikofaktorer kan det være vanskeligere for et barn å få til en tilfredsstillende psykososial fungering, og resiliensprosessen vil ta mye lenger tid og kan vare over flere år. Å arbeide igjennom slike traumatiske påkjenninger krever tid.

9.9 Oppsummering av funn for videre diskusjon

Funn i materialet viser at det finnes lite forskning som har blitt gjort på barn som har vært vitne til partnerdrap og deres resiliensprosesser for tilfredsstillende psykososial fungering. Det finnes for lite spesifisitet i modeller som omhandler barns fungering etter traumer og tap.

For videre forskning på barns resiliens etter partnerdrap, er det viktig at den er både kvalitativ og kvantitativ, slik at man gir plass for hardføre funn og statistisk styrke på den ene siden, og forståelse i dybden på den andre. Noe av den samme metodiske tilnærmingen som man så i Solveig Vatnar mixed methods studie på partnerdrap fra 1990-2012. Her trakk man ut kvantitativt datamateriale fra strafferettsdokumenter, mens det kvalitative datamateriale besto av intervjuer med et stratifisert utvalg etterlatte etter partnerdrap. Videre forskning burde se på denne metodiske tilnærmingen når det kommer til målinger av utfall av barns mentale helse og målinger av barns trivsel og familiefunksjoner.

Som nevnt tidligere, er det viktig at man lytter til barnets egne narrativer når det kommer til opplevde hendelser og at man lytter til deres utfordringer og ønsker for videre fungering. Barn bør ses på som subjekter i eget liv, og ikke bare objekter som skal bearbeides og formes.

Det finnes mange barn der ute som har vært, eller som blir utsatte for traumatiske hendelser. Disse type hendelser har potensiale for svært alvorlige konsekvenser utviklingsmessig og psykologisk. Derfor er det viktig at man får en forståelse for langvarige stressorer hos barn (for eksempel å leve i en disharmonisk familie hvor far slår mor). Det er viktig å få en bredere kunnskap rundt traumeteori i forhold til barn, og gjøre flere longitudinelle studier.

Barn som har vært vitne til partnerdrap kan også oppleve å få PTSD (Posttraumatisk stresslidelse) etter en slik hendelse. Elementære indikatorer for langvarig PTSD er symptomer som akutt og/eller kortvarig PTSD, depresjon og angst. Et barns alder, minoritetsstatus og sosioøkonomiske bakgrunn kunne ikke allieres på noen særpreget måte til langvarig PTSD. Og få en dypere forståelse for traumeteori når det kommer til barn er viktig, og dette kan man få til ved å legge til rette for; at forskere kan få en større tilgang til klinisk materiale, flere sammenlignbare metoder og et mer intenst samarbeid mellom de diverse forskningsfeltene.

Barn som har opplevd å miste sin mor i partnerdrap har en høyere risiko for å utvikle tilknytningsforstyrrelser, på grunn av hyppige endringer av omsorgsperson og sannsynligheten for å utvikle PTSD og dissosiasjon. Disse barna bør plukkes opp av hjelpeapparatet tidlig, og tiltak for å forebygge eller forbedre symptomer på PTSD er ofte nødvendig, hvis de har vært vitne til tidligere mishandling i hjemmet eller at de har vært vitne til partnerdrapet.

De barna som opplever at far dreper mor, må takle det traume de er vitne til, den sorgen som oppstår når en av dine foreldre blir drept (og den andre havner i fengsel eller tar selvmord), forvirring og usikkerhet i forhold til sin videre bosituasjon, stigma og at de nå holder på en katastrofemmelighet.

Mange voksne tror (og ønsker) ofte at barn ikke har vært vitne til partnerdrapet når det skjedde. Dessverre viser det slik at, i de få undersøkelsene som har blitt gjort på dette området (Jarlsbo, R., Nordli, I., 2015), så var minst 57 barn i nærheten av drapet da det skjedde (i et tilstøtende rom, i etasjen over eller ute i hagen) og minst 20 barn så drapet (ett barn satt på fanget til mor da hun ble drept, ett barn satt på armen til gjerningsmannen).

Det man også må tenke over er at barnet mister begge sine foreldre i en og samme hendelse. Den ene forelderen har blitt drept, mens den andre forelderen enten sitter i fengsel eller tok sitt eget liv etter hendelsen. Barnet står også i fare for å miste hjemmet sitt, skolen og vennene sine. Alle disse tre kan være beskyttende faktorer som kunne vært med på å gi barnet en tilfredsstillende psykososial fungering i etterkant. Det er viktig, når man som hjelpeapparat skal jobbe med disse barna, at man tar hensyn til og er oppmerksomme på de diverse tapene barnet har gått igjennom å gi barnet så mye stabilitet som mulig.

Når det kommer til saker hvor det skal bestemmes hvor det etterlatte barnet skal bo (for eksempel om det er hos gjerningspersonens familie eller offerets familie) etter et partnerdrap, er det viktig at man lytter til og vier oppmerksomhet til barnets behov. Barn kan ofte bli oversett i slike saker, men det er nå det er viktig å gi dem masse omsorg og hjelp til å bearbeide det traume de har vært igjennom, og hjelpe dem på veien til en tilfredsstillende psykososial fungering.

Barn som har vært vitne til partnervold og partnerdrap er følelsesmessig traumatiserte, stigmatiserte og vil i mange tilfeller ha psykiske arr for resten av livet. Mye av fokuset vil ofte være på gjerningspersonen og offeret, og på grunn av dette blir barna de forsømte ofrene. Videre forskning har muligheten til å se på den potensielle generasjonssyklusen når det kommer til vold, og i et sosiokulturelt perspektiv, familievold innenfor et økologisk rammeverk.

10 DISKUSJON

Med utgangspunkt i studiens hovedfunn som tidligere har blitt presentert, vil jeg nå forsøke å kaste lys over fremkommet kunnskap fra materialet i møte med studiens integrerte teoretiske perspektiv. Diskusjonen bringer på banen den systemteoretiske forståelsen.

10.1 Resiliens – sammenhenger og integrering

Det er utgitt et stort antall bøker og artikler og barn som lever i disharmoniske familier. Denne litteraturen er sterkt dominert av forskning på elendighet. Det vil si at mesteparten av litteraturen avbilder familier som har dårlig fungering og hvilke symptomer og utfordringer dette fører til hos barna, og hva man kan gjøre for å behandle disse. Akkompagnert med dette, ser man heldigvis også at en stadig økende grad av forskningslitteratur som omhandler resiliens, og identifikasjoner ved de barna som har god fungering, og som greier seg bra tross dårlige levevilkår (Borge, A., 2018, s. 95).

I flere år har det vært forskning og teorier som ser på hvordan barn og familier tilpasser seg motgang, både individuelt og sammen som en familie. Denne forskningen har vært viktig for utviklingen av resiliensbegrepet og resiliensteori.

Resiliensprosesser som knytter faktorer sammen, som for eksempel oppdragelse eller tilknytning har kommet til uttrykk og blitt studert. Et eksempel på dette kan være kompetent oppdragelse som en beskyttelsesfaktor for barns resiliens, eller som en faktor for familiens resiliens som en enhet.

Det er atypisk å finne fullt integrerte modeller i forhold til resiliens, som viser en sammenheng mellom barns faktorer og familiens faktorer. Dette gjelder også analyse. Men man ser allikevel at forskere som studerer resiliens, mer enn gjerne former dynamiske systemer inn i sine teorier.

10.2 Resiliens og samfunnet i endring

Samfunnet vårt er i endring. Vi opplever stadig oftere krigshandlinger, terror og store politiske katastrofer. Dette byr på alvorlige konsekvenser for de som blir berørt, og her vil resiliens og positiv vekst og fungering være svært viktig.

Samtidig som samfunnet vårt er i endring, tar også resiliensteorien og forskningen nye steg fremover. Dette har vært essensielt, ettersom verden er preget av et større trusselbilde nå enn

tidligere. Denne forskningen har blitt komprimert inn i den integrerte kraften som ligger i rammeverket for dynamiske systemer. Disse systemene studerer og definerer tilpasning, forandring og utvikling, og støttes av fremskritt som har blitt gjort innenfor komplekse adaptive systemer.

Videre forskning bør fortsatt fokusere på å finne metoder og systemer som fungerer, i forhold til kjente, men utfordrende problemer (for eksempel partnervold), men man burde også starte å se på problemer i større skala, slik som katastrofer, terror eller pandemier. Målbare faktorer i forhold til resiliens som kan belyses på systemnivå, er avgjørende for denne innsatsen.

Etter hvert som også teknologien utvikler seg, vil det oppstå nyskapende strategier for å analysere, granske og ivareta barns helse, anlegg og resiliens. Dette kan være gjennom `smart watches`, SMS, sosiale medier og helse-apper. Dette gjør at barn og familier i risikomiljøer kan undersøke, administrere og bygge opp seg selv, samtidig som de interagerer med støttende sosiale- og profesjonelle nettverk.

11 OPPSUMERING OG VEIEN VIDERE

I hvilken grad resiliens er genetisk betinget, vet man fortsatt alt for lite om (Borge, A., 2018, s. 17). Men forståelsen rundt resiliens er i stadig endring, og er stadig på vei fremover. Etter hvert vil man få muligheten til å se på herediteten i bestemte anlegg, som kan gi en forbedret forståelse for hvorfor noen barn kan oppnå en tilfredsstillende fungering i en barndom preget av risiko og traumatiske opplevelser.

Barn er fantastiske vesener og de kan få til de mest spektakulære ting, med de riktige verktøyene. Potensialet for å leve et liv fylt av glede, selvtillit og mestring ligger i alle, men det handler om hvordan man takler de vanskelige tingene i livet når de oppstår. Hvordan man kan hjelpe disse barna som har det vanskelig, er å gi de de verktøyene de trenger, slik at disse utfordringene ikke knekker dem. Det handler om å bygge resiliens.

Vi har helt i starten av denne studien fått vite hva resiliens handler om; normal fungering under unormale forhold. Det betyr god fungering, tross erfaringer med alvorlig risiko (Borge, A., 2018, s. 11). Når barn har god resiliens, vil det si at de er beslutsomme, mer kunnskapshungrig, tilpasningsdyktige og verden ligger for deres føtter. Og det som er så fint, er at resiliens kan fostres oss alle.

Som nevnt litt tidligere i studien, er resiliens og nevrologi en sammenheng som forskere har begynt å ta mer tak i den siste tiden.

Når man snakker om atferd, er den viktigste delen av hjernen den prefrontale cortexen. Den er ansvarlig for hva forskere kaller «utøvende fungering» (Beautiful Minds Medical, u.å.). Dette handler om å utøve oppgaver som oppmerksomhetsfokus, organisere tankene og løse problemer og modulere atferd (Beautiful Minds Medical, u.å.).

Som det ble sagt ovenfor, så handler resiliens om å stå imot risiko og traumatiske hendelser, uten å utvikle alvorlige, langvarige psykiske problemer. Den prefrontale cortexen hjelper til med å håndtere store omveltninger i livet på en rasjonell måte. Derfor kan man se at nevrologi har noe å si for resiliens, og dette er noe forskere burde se nærmere på.

Barn vil alltid kunne ha forskjellige grader av resiliens i løpet av livet. De vil også ha forskjellige måter de reagerer på og håndterer traumatiske opplevelser, og man vil også kunne

se når de vanskelige opplevelsene og utfordringene i livet overstyrer graden av resiliens barnet har på akkurat det eksakte tidspunktet i livet. De kan oppleve å bli veldig emosjonelle, tilbaketrukne, umedgjørlige, rasende eller bitre. Er graden av resiliens lav hos barnet, vil mange av disse følelsene oppstå oftere og vare over lengre tid.

Men heldigvis fungerer resiliens som prosesser, ettersom man kan både opprettholde og forbedre sin resiliens over tid. Tilbake til det som ble nevnt ovenfor, så kan nevrobiologiske prosesser i hjernen påvirke hvordan vi opplever risikofaktorer og hvordan vi håndterer dem.

Når det kommer til resiliens hos barn, er det ikke bare barnets tro på seg selv, deres standhaftighet og indre styrke som kan lede dem gjennom vanskelige opplevelser. Man er også opptatt av at barn trenger gode og trygge relasjoner med andre.

Når et barn mister begge foreldre i partnerdrap, står man igjen uten de nærmeste omsorgspersonene. Barn er derfor avhengig av andre, trygge nærværende relasjoner som kan hjelpe dem å utvikle sin motstandsdyktighet. Havner disse barna i gode hjem med ansvarlige og omsorgsfulle voksenpersoner, kan det være med på å reversere de psykologiske endringene som ble aktivisert når de ble utsatt for risiko. Alle sosiale relasjoner kan utgjøre en forskjell, enten det er ansvarlige voksenpersoner, nære venner, lærere eller andre i barnets hjelpeapparat.

For barn, å motta støtte fra de sosiale relasjonene rundt seg, kan relateres til en oppnåelse av positivitet, selvkontroll, forutsigbarhet, selvfølelse og selvtillit, motivasjon til å gripe hverdagen og optimisme. Alle faktorer som man ser på som god resiliens.

Når et barn opplever god selvfølelse, mestring og motivasjon, de er omgitt av omsorgsfulle og støttende relasjoner og det er satt i verk gode tiltak, så vil de mest sannsynlig oppnå tilfredsstillende psykososial fungering over tid. Man må hjelpe barnet med å fremme deres evne til å forstå og håndtere de påkjenninger de vil oppleve. Slik kan de bli bedre rustet til å håndtere andre risikofaktorer senere i livet. Barn kan utvikle seg i møte med problemer og utfordringer, derfor vil det være helt avgjørende at man vet om, og på hvilken måte risiko kan avle problemer og utfordringer, eller resilient fungering.

12 LITTERATURLISTE

- Aldridge, M., Browne, K. (2003). *Perpetrators of Spousal Homicide: A Review*. *Trauma, Violence & Abuse*, 4(3), s. 265-276.
<https://doi.org/10.1177/1524838003004003005>
- Alisic, E., Groot, A., Snetselaar, H., Stroeken, T., Hehenkamp, L & van de Putte, E. (2017). Children`s Perspectives on Life and Well-being After Parental Intimate Partner Homicide. *European Journal of Psychotraumatology*, Vol. 8(6) – *Traumatic loss*. doi: [10.1080/20008198.2018.1463796](https://doi.org/10.1080/20008198.2018.1463796)
- Alisic, E., Krishna, R., Groot, A., Frederick, J. (2015). *Children`s Mental Health and Well-Being After Parental Intimate Partner Homicide: A Systematic Review*. *Clinical Child and Family Psychology Review*, Volume 18, p. 328-345. DOI: 10.1007/s10567-015-0193-7
- Barne- og Likestillingsdepartementet (2016). *Prop. 12S, Proposisjon til Stortinget – Opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017-2021)*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/f53d8d6717d84613b9f0fc87deab516f/no/pdfs/prp201620170012000dddpdfs.pdf>
- Baron, R., Kenny, D. (1986). *The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), s. 1173-1182.
<http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.51.6.1173>
- Beautiful Minds Medical (u.å.). *Adolescence, Resilience, and the Prefrontal Cortex*. Hentet fra <https://www.beautifulmindsmedical.com/blog/adolescence-resilience-prefrontal-cortex>
- Bonanno, G., Diminich, E. (2013). *Annual Research Review: Positive adjustment to adversity – trajectories of minimal-impact resilience and emergent resilience*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(4), s. 378-401. DOI: [10.1111/jcpp.12021](https://doi.org/10.1111/jcpp.12021)
- Bonanno, G., Moskowitz, J., Papa, A., Folkman, S. (2005). *Resilience to loss in bereaved spouses, bereaved parents, and bereaved gay men*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(5), s. 827-843. DOI: [10.1037/0022-3514.88.5.827](https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.5.827)

- Borge, A. (2018). *Resiliens – Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Borge, A. (2007). *Resiliens i praksis. Teori og empiri i et norsk perspektiv*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Brenna, J., Matre, J., Quist, C. (2016). *Partnerdrapene 2000-2019*. Hentet fra <https://www.vg.no/spesial/2016/partnerdrapene/>
- Briere, J., Runtz, M. (1989). *The Trauma Symptom Checklist (TSC-33): Early Data on New Scale*. Journal of Interpersonal Violence, Volume 4, Issue 2. <https://doi.org/10.1177/088626089004002002>
- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making Human Beings Human – Bioecological Perspectives on Human Development*. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore/Washington D.C: Sage Publishing Inc
- Bufdir (2018). *Barn utsatt for vold i familien*. Hentet fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Vold_og_overgrep_mot_barn/Barn_utsatt_for_vold_i_familien/#heading4705
- Campbell, J., Glass, N., Sharps, P., Laughon, K., Bloom, T. (2007). *Intimate Partner Homicide: Review and Implications of Research and Policy*. Trauma, Violence & Abuse, 8(3), s. 246-269. <https://doi.org/10.1177/1524838007303505>
- Caspi, A., Hariri, A., Holmes, A., Uher, R., Moffitt, T. (2010). *Genetic sensitivity to the environment: the case of the serotonin transporter gene and its implications for studying complex diseases and traits*. The American Journal of Psychiatry, 167(5), s. 509-527. DOI: [10.1176/appi.ajp.2010.09101452](https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2010.09101452)
- Christoffersen, L., Johannessen, A., Tufte, P., Utne, I. (2015). *Forskningsmetode for sykepleierutdanningene*. Oslo: Abstrakt forlag AS
- Quist, C., Matre, J., Brenna, J. (2016). *Barnepsykolog – Dersom vi ikke hjelper barna nå, så svikter vi dem*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/02Jd2/barnepsykolog-dersom-vi-ikke-hjelper-barna-naa-saa-svikter-vi-dem>
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Dietrichson, S. (2018). *Vold i nære relasjoner er et kjønn problem*. Hentet fra <http://kjonnsforskning.no/nb/2018/06/vold-i-naere-relasjoner-er-et-kjonnet-problem>

- Edleson, J. (1994). *The Overlap Between Child Maltreatment and Woman Battering*. *Violence Against Women*, 5(2), s. 134-154.
<https://doi.org/10.1177/107780129952003>
- Eriksson, M. (2007). *I skuggan av Pappa*. Familjerätten och hanteringen av fäderns våld. Hentet fra <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:163945/FULLTEXT01.pdf>
- Eriksson, M., Cater, Å., Dahlkild-Öhman, G., Näsman, E. (red.) (2010). *Barns stemmer om vold – Å tolke og forstå*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Førde, S. (2014). *Tapt barndom, eller ...?* Barns navigering fra krenkelses og traumer mot psykisk styrke. Bergen: Fagbokforlaget
- Gamst, K. (2011). *Profesjonelle barnesamtaler – Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gjerding, M., Sæther, A., Knutsen, A. (14.11.2007). *Hun ble drept av ham da hun gikk*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/e28B4/hun-ble-drept-av-ham-da-hun-gikk>
- Gjertsen, P. (2013). *De usynlige barna*. Bergen: Fagbokforlaget
- Gulbrandsen, L. (2006). *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Innføring i psykologiske perspektiver. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Helsedirektoratet (17.06.2015). *Teoretiske perspektiver på hvordan trivsel kan fremmes i skolen*. Hentet fra <https://utdanningsforskning.no/artikler/teoretiske-perspektiver-pa-trivsel/>
- Higgins, D., McCabe, M. (2000). *Relationships between different types of maltreatment during childhood and adjustment in adulthood*. *Child Maltreatment*, 5(3), s. 261-272 DOI: [10.1177/1077559500005003006](https://doi.org/10.1177/1077559500005003006)
- Hughes, H., Parkinson, D., Vargo, M. (1989). *Witnessing spouse abuse and experiencing physical abuse: A “double whammy”?* *Journal of Family Violence*, 4(2), s. 197-209
- Hydèn, M. (2008). *Kvinnomisshandel inom äktenskapen*. Mellan det omöjliga och det möjliga. Hentet fra <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:262537/FULLTEXT01.pdf>
- Jarlsbo, R., Nordli, I. (2015). *Barna som ble igjen*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/spesial/barna/>

- Johannessen, A., Tufte, P., Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag AS
- Justis- og beredskapsdepartementet (u.å.). *Partnerdrapsutvalget*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dep/jd/org/styre-rad-og-utval/tidsbegrensede-styrer-rad-og-utvalg/partnerdrapsutvalg/id2615621/>
- Justis- og Beredskapsdepartementet (2018). *Oppnevning av partnerdrapsutvalg*. (Nr. 93-2018). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/oppnevning-av-partnerdrapsutvalg/id2615637/>
- Justis- og Beredskapsdepartementet (2013). *Et liv uten vold – Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/97cdeb59ffd44a9f820d5992d0fab9d5/hplan-2014-2017_et-liv-uten-vold.pdf
- Justis- og politidepartementet (2011). *Status – Handlingsplanen mot vold i nære relasjoner (2008-2011)*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/jd/vedlegg/handlingsplaner/vendepunkt.pdf>
- Kanestrøm, J. & Ystehede, P. (2012). *Partnerdrap er et maskulint fenomen*. Hentet fra <https://forskning.no/seksualitet-kjonn-og-samfunn-kriminalitet/partnerdrap-er-et-maskulint-fenomen/713332>
- Kvello, Ø. (2012). *Oppvekstmiljø og sosialisering*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Kyllingmark, S., Lillevik, O. (2013). *Når barn er vitne til vold*. Hentet fra https://fontene.no/mapper/Nar_barn_er_vitne_til_vold.pdf
- Leira, H. (2003). *Det gode nærvær – Kulturens psykologiske betydning*. Bergen: Fagbokforlaget
- Liem, M. (2010). *Homicide followed by suicide: A review*. *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 15, Issue 3, May-June 2010, s. 153-161. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.10.001>
- Lillevik, O., Salamonsen, J., Nordhaug, I. (2019). *Vold i nære relasjoner – Diskurser og fenomenforståelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Lov om straff (2005). Straffeloven (LOV-2005-05-20-28). Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#KAPITTEL_2-10

- Nasjonal drapsoversikt (2018). Hentet fra <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/drap/drapsoversikt-2018.pdf>
- Nettet, M., Bjørngaard, J., Nøttestad, J., Whittington, R., Lynum, C., Palmstierna, T. (2017). *Factors Associated with Police Decisions on Immediate Responses to Intimate Partner Violence*. *Journal of Interpersonal Violence*, s. 1-18. <https://doi.org/10.1177/0886260517706762>
- Nordli, I., Jarlsbo, R. (2015, 03.mai). *Krisepsykologer vil sikre tiltak for «Barna som blir igjen»*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/magasinet/krisepsykologer-vil-sikre-tiltak-for-barna-som-blir-igjen/60781626>
- NOU 2003:31. (2003). *Retten til et liv uten vold – Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2003-31/id148994/sec3>
- Organisasjonen Voksne for Barn (u.å.). *Styrk barnets selvbilde*. Hentet fra http://www.vfb.no/Styrk+barnets+selvbilde.b7C_wlnMY0.ips
- Ottosen, V. (23.11.2012). *Partnerdrap i likestillingslandet*. Hentet fra <https://www.nrk.no/ytring/partnerdrap-i-likestillingslandet-1.8404717>
- Politiet.no. *Er du utsatt for vold eller kjenner du noen som er det?* Hentet fra <https://www.politiet.no/rad/vold-i-naere-relasjoner/er-du-utsatt-for-vold/>
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse – Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Revolusjon.no (u.å.). *Hva er dialektikk?* Hentet fra <https://www.revolusjon.no/teori-og-analyse/teori/866-hva-er-dialektikk/>
- Rienecker, L., Jørgensen, P. (2006). *Den gode oppgaven – håndbok i oppgaveskriving på universitet og høyskole*. Bergen: Fagbokforlaget
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget
- Rutter, M. (2013). *Annual Research Review: Resilience -clinical implications*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(4), s. 474-487. DOI: [10.1111/j.1469-7610.2012.02615.x](https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02615.x)
- Silverman, W., Albano, A. (1996). *Anxiety Disorders Interview Schedule (ADIS-IV): Child and Parent Combination Specimen Set*. USA: Graywind Publications.

- Statens Barnehus (u.å.). *Informasjon om familievold – for voksne*. Hentet fra <https://www.statensbarnehus.no/barnehus/statens-barnehus-hamar/brosjyrer/vold-for-voksne/>
- Teigstad, E. (2017). *Hvorfor forteller ikke barn om vold og overgrep?* Hentet fra <https://www.overgrep.no/forteller-barn-vold-overgrep/>
- Thoresen, S., Hjemdal, O. (Red.) (2014). *Vold og voldtekt i Norge*. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. Hentet fra <https://www.nkvts.no/rapport/vold-og-voldtekt-i-norge-en-nasjonal-forekomststudie-av-vold-i-et-livsløpsperspektiv/>
- Ungar, M., Ghazinour, M., Richter, J. (2013). *Annual Research Review: What is resilience within the social ecology of human development?* Journal of Child Psychology and Psychiatry, Volume 54, Issue 4, p. 348-366. DOI:[10.1111/jcpp.12025](https://doi.org/10.1111/jcpp.12025)
- Vatnar, S. (2015). *Partnerdrap i Norge 1990-2012*. En mixed methods studie av risikofaktorer for partnerdrap. Hentet fra http://sifer.no/files/Partnerdrap_web.pdf

13 VEDLEGG 1

Søkeord

Søkeordene er i hovedsak etablert for å egne seg i studien i forhold til hvordan de forskjellige databasene har klassifisert og systematisert emneord og tematikk. Dette skiller seg fra hverandre noe i de forskjellige databasene, og særlig hva angår medisinske databaser og samfunnsvitenskapelige databaser.

1. Partnerdrap

Intimate Partner Homicide *OR* Partner Homicide *OR* Uxoricide *OR* Femicide

2. Resiliens

Resilience *OR* Resilience Theory *OR* Resilience System Theory

3. Partnervold

Intimate Partner Violence *OR* Intimate Partner Assault *OR* Partner Violence

4. Psykososial fungering

Psychosocial functioning *OR* Psychosocial Development *OR* Conceptualization

Psychosocial functioning

5. Risiko- og beskyttelsesfaktorer

Risk and Protective Factors *OR* Cumulative Risk and Protective Factors *OR* Risk

Assessment and Protective Measures

Søkestrenger

Følgende søkestrenger er anvendt i søkeprosessen:

1 AND 3 AND 5

4 AND 5

3 AND 5

2 AND 4 AND 5

1 AND 4 AND 5

Kjedesøking

Det er i avgrenset bredde anvendt kjedesøking for å angi atskillige aktuelle studier som ikke har kommet frem fra direkte søk etter søkestrenger

Det er også anvendt søk på referanser fra de håndplukkede studiers litteraturliste

Søkestrategier

Eksempel på søkestreng i PubMed:

(Intimate Partner Homicide) *AND* (Partner Violence) *AND* (Risk and Protective Factors)

* Denne søkestrengen ga 6 treff

(Resilience) *AND* (Psychosocial functioning) *AND* (Risk and Protective Factors)

* Denne søkestrengen ga 21 treff

Søkeprosessen: inklusjons- og eksklusjonskriterier Inklusjonskriterier

- Barn som har mistet en eller begge foreldre i partnerdrap
- Skandinavisk eller engelskspråklig tekst
- Studier i tidsperioden 2000 til 2019
- Forhold overførbare til norske forhold
- Barns resiliensprosesser

Eksklusjonskriterier

- Foreldre som overlever drapsforsøk
- Harmoniske familier uten risikofaktorer
- Studier som ikke er overførbare til norske forhold
- Studier med fokus på voksnes resiliensprosesser
- Studier med voksne som har vært vitne til partnerdrap

OSLOMET

OSLOMET